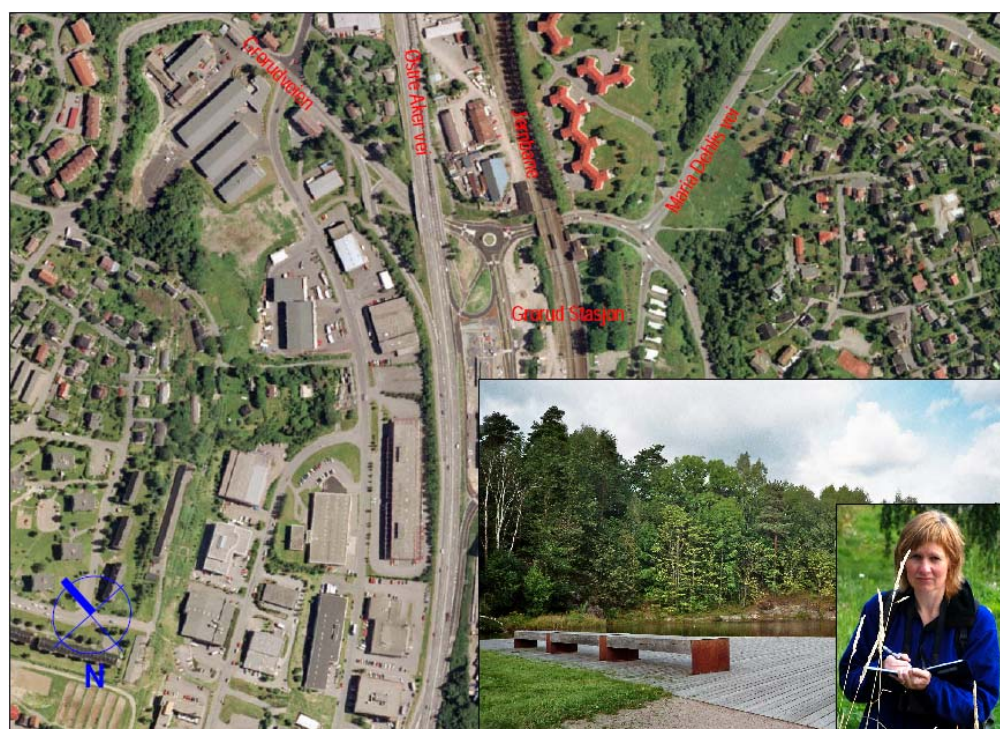

Hølaløkka – oppfatninger og opplevelser i et rehabilitert naturområde

Kirsten Marthinsen
Jon Museth
Olve Krange

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er en ny, elektronisk serie fra 2005 som erstatter de tidligere seriene NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Normalt er dette NINAs rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig.

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. De sendes til presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivå, politikere og andre spesielt interesserte. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

Norsk institutt for naturforskning

Hølaløkka – oppfatninger og opplevelser i et rehabilitert naturområde

Kirsten Marthinsen

Jon Museth

Olve Krange

Marthinsen, K., Museth, J. & Krange, O. 2008. Hølaløkkka – oppfatninger og opplevelser i et rehabilitert naturområde - NINA Rapport 423. 56 s.

Oslo, mars 2009

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-1989-1

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

REDAKSJON

Jon Museth

KVALITETSSIKRET AV

Ketil Skogen

ANSVARLIG SIGNATUR

Forskningssjef Erik Framstad (sign.)

OPPDRAGSGIVER(E)

Norges Forskningsråd gjennom prosjektet "Down by the river-side"

KONTAKTPERSON(ER) HOS OPPDRAGSGIVER

FORSIDEBILDE

Flyfoto fra visjonsplan for Alna, Foto fra Hølaløkkka: Kirsten Marthinsen og Jon Museth

NØKKELOD

Groruddalen, Alna, Hølaløkkka, elverestaurering, rehabilitering elver, målsetting, forventinger

KEY WORDS

River Alna, rehabilitation, river restoration, goals, perceptions, experiences

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 73 80 14 01

NINA Oslo

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 22 60 04 24

NINA Tromsø

Polarmiljøsentret
9296 Tromsø
Telefon: 77 75 04 00
Telefaks: 77 75 04 01

NINA Lillehammer

Fakkalgården
2624 Lillehammer
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 61 22 22 15

www.nina.no

Sammendrag

Marthinsen, K., Museth, J. & Krange, O. 2008. Hølaløkka – oppfatninger og opplevelser i et rehabilitert naturområde - NINA Rapport 423. 56 s.

Restaurering og rehabilitering av naturområder er et stadig mer hyppig brukt virkemiddel i naturforvaltningen. Slike prosjekter kan føre til landskap som er nye og ukjente, og som kan være vanskelige for befolkningen å tolke og vurdere. Et rehabiliteringsprosjekt ble satt i gang da en tidligere rørlagt strekning av Alnaelva ble åpnet på Hølaløkka på Grorud i Oslo i 2004. Det ble laget et anlegg med elv, bekk og våtmarksområde. Kommunens mål med prosjektet var å bedre vannmiljøet, reetablere biologisk mangfold og skape en møteplass. Målet med rapporten har vært å finne ut hvordan folk vurderte landskapet på Hølaløkka og hva de opplevde der. Vi ønsket også å se på hva de hadde oppfattet var hensikten med prosjektet, og om de så på stedet som natur. Metodene som ble benyttet var observasjoner og intervjuer. Det er også gjort en gjennomgang av litteraturen på området.

De fleste trodde kommunens hovedmål hadde vært å lage et friområde for folk. Få nevnte biologisk mangfold eller vannkvalitet. Kommunens målsetting med anlegget, og den målsettingen brukerne oppfattet og ønsket, var altså lite sammenfallende. Det er ikke nødvendigvis et problem, men det påvirket hvordan folk oppfattet området. Anlegget ble sett på både som natur og kultur og ble satt pris på av brukerne. Mange brukte antakelig Hølaløkka som gjennomgangsvei, men enkelte dager stoppet nesten halvparten. En stor andel av stoppene var relatert til vann. Vannet viste seg å være et særlig viktig aspekt ved Hølaløkka, både med hensyn til aktivitet og opplevelsen av stedet. Samtidig virket folk forvirret over hva dette var. Stedets blanding av elementer fra design, kultur og natur, samt en løsrevet plassering, kan bidra til å gjøre stedet utydelig. Mange mente området kunne være natur, "litt natur", eller at det bestod av natur-elementer. Imidlertid ville ikke de som syntes anlegget var natur, nødvendigvis få naturopplevelser der. Hovedinnvendingene var at anlegget var for lite og at de ikke fikk følelsen av å komme bort.

Det er mulig at bedre informasjon til befolkningen vil minske forvirringen rundt anlegget. Hvis det blir en del av en grønn korridor langs Alna, vil det også framstå mer helhetlig. Det er mulig å kombinere mange mål i ett prosjekt, slik det er gjort her, men det krever at området får et helhetlig utseende. Måten det gis informasjon på, og innholdet i informasjonen er også viktig.

Forfattere:

- Kirsten Marthinsen, INA, UMB, postboks 5003, 1432 Ås
- Jon Museth, NINA Lillehammer, Fakkeldgården, 2624 Lillehammer, jon.museth@nina.no
- Olve Krange, NINA Oslo, Gaustadalléen 21, 0349 Oslo

Abstract

Marthinsen, K., Museth, J. & Krange, O. 2008. Hølaløkka – perceptions and experiences in a rehabilitated natural area - NINA Report 423. 56 pp.

Ecological restoration and rehabilitation is an increasing practice in the western world. This may lead to the creation of new and unfamiliar landscapes that are difficult for the public to interpret and evaluate. A previously piped section of the river Alna was opened in Oslo in 2004, and a stream, a pond and an artificial wetland were constructed. The main aims for the local authorities were to improve water quality, re-establish biodiversity and create a meeting place. This study aims to find out how people assessed the area, what they experienced there, what the public perceived as the aims of the project, and whether they saw the place as a natural environment. Data from observations and interviews have been used. Literature on the subject is also presented.

Most people thought the main aim of the project had been to create green spaces for public use. Very few thought the main aim had been to improve water quality or re-establish biodiversity. The aims of the local authorities are thus poorly reflected in the public perceptions. This is not detrimental in and of itself, but does affect the way people perceive the area. The place was seen both as a cultural and a natural environment, and appreciated by the users. Many used the place to walk through, but some days nearly half of the observed people stopped. Big shares of the stops were water-related. Water proved to be an important aspect of Hølaløkka. Still, the public seemed somewhat confused. The mix of elements from design, culture and nature, together with a detached placement, might make the place less distinct. People regarded the area as nature, “partially natural” or as containing elements of nature. However, not everyone who thought the area was nature, would get a nature-experience there. The main reasons were that the place was too small and didn’t provide the experience of “being away”.

Better information might contribute to reducing the confusion among the public. The place may also appear more coherent if it becomes part of a larger greenway system along the Alna River. Combining different aims in one project like this is possible, but it requires a coherent design. The content of the information and how it is given is also important.

Authors:

- Kirsten Marthinsen, INA, UMB, PO Box 5003, NO-1432 Ås
- Jon Museth, NINA Lillehammer, Fakkeltgården, NO-2624 Lillehammer, jon.museth@nina.no
- Olve Krange, NINA Oslo, Gaustadalléen 21, NO-0349 Oslo, olve.krangle@nina.no

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	4
Innhold	5
Forord	6
1 Innledning	7
2 Bakgrunn	9
2.1 Landskapsvurdering og preferanse.....	9
2.2 Naturbegrepet.....	12
2.3 Restaurering og rehabilitering.....	13
2.4 Erfaring fra liknende studier.....	15
2.5 Hølaløkka - et rehabiliteringsprosjekt.....	16
2.6 Alna og Hølaløkka.....	17
3 Områdebeskrivelse	20
3.1 Å komme dit.....	20
3.2 Å være der.....	25
4 Materiale og metode	30
4.1 Observasjoner og intervjuer.....	30
5 Resultater	33
5.1 Vann.....	33
5.2 Biologisk mangfold.....	35
5.3 Møteplass/Rekreasjon.....	36
5.4 Oppsummering.....	39
6 Diskusjon	41
6.1 Målsetting.....	41
6.2 Oppfatning.....	42
6.3 Opplevelse.....	44
6.4 Informasjon.....	46
6.5 Alt-i-ett.....	47
6.6 Konklusjon.....	48
7 Referanser	49

Forord

Rapporten er utarbeidet som del av forskningsprosjektet "Down by the Riverside - Bybefolkningens holdninger og aktiviteter knyttet til natur og kulturminner som et kunnskapsgrunnlag for restaurering og forvaltning av elvelandskap." Prosjektet har Groruddalen og befolkningen der som empirisk utgangspunkt. I tillegg danner Oslo kommunes planer for utviklingen av arealene langs Alnaelva et viktig bakteppe. Ved Hølaløkka har man laget noe kommunen kaller en vannpark. Deler av vannføringen i Alna ledes inn i anlegget.

Denne rapporten er et underbruk under hovedprosjektet – et casestudium av det første restaureringsprosjektet som ble gjennomført innenfor kommunens store plan.

Rapporten er basert på Kirsten Martinsens masteroppgave, som hun avla våren 2008 ved Institutt for naturforvaltning, Universitetet for miljø- og biovitenskap. Sigmund Hågvær var hovedveileder, mens rapportens medforfattere, Jon Museth og Olve Krange, fungerte som biveiledere.

Innenfor "Hølaløkkaprojekt" var Kirsten en viktig medarbeider. Hun sto for innsamlingen av de kvalitative dataene. I tillegg foreligger et datasett basert på to surveyundersøkelser som ble gjennomført i 2005 og 2007. Den forliggende teksten baserer seg i hovedsak på observasjonsdataene og data fra intervjuer.

Oslo, mars 2009

Olve Krange
Prosjektleder

1 Innledning

Rapporten handler om befolkningens reaksjoner på restaureringsprosjektet Hølaløkka – et lite område ved Alna-elva i Groruddalen som ganske nylig ble rehabilitert. Restaurering og/eller rehabilitering av naturområder er en form for naturforvaltning som øker i mange land (Eden & Tunstall 2006; Shields et al. 2003). Særlig har interessen og investeringene i restaurering og rehabilitering av elver økt kraftig i de industrialiserte landene de siste 20 årene (Shields et al. 2003), og restaurering av elver og bekker er en raskt voksende aktivitet (Eden & Tunstall 2006).

I litteraturen brukes begrepene restaurering og rehabilitering ofte om hverandre, og mye av kunnskapen gjelder for begge. Begrepet rehabilitering er bredere enn restaurering. Rehabilitering innebærer gjenoppretting av økosystemets funksjon, mens et restaureringsprosjekt i tillegg har som mål å gjenopprette den tidligere artssammensetningen og samfunnsstrukturen (SER 2004). En definisjon av restaurering er ”en prosess som fremmer gjenoprettelsen av et forfalt, skadet eller ødelagt økosystem”. Elver i urbane områder er ofte sterkt forurensede (Findlay & Taylor 2006), og når det gjelder restaurering av elver fant Bernhardt et al. (2007) at målene for denne typen tiltak ofte var knyttet til vannkvalitet, elveforvaltning og habitatforbedring.

Restaurerings- og rehabiliteringsprosjekter involverer gjerne mange fagområder og berører ulike grupper interessenter. Det gis stadig større oppmerksomhet til sosiale aspekter, og det er økende bevissthet rundt behovet for tverrfaglig tilnærming til slike prosjekter (Choi 2007; Eden & Tunstall 2006; Temperton 2007). Rehabiliteringsprosjekter skal ofte oppfylle mange målsetninger (Clewell & Aronson 2006), særlig i urbane områder (Findlay & Taylor 2006). Store deler av befolkningen bor i byer, dermed må særlig rehabiliteringsprosjekter i urbane områder ivareta sosiale og politiske aspekter, så vel som de økologiske (Findlay & Taylor 2006).

Ettersom restaurering og rehabilitering er en relativt ny forvaltningsstrategi, har publikum mange steder liten erfaring med å forholde seg til slike områder. I Norge er rehabilitering av elver i urbane områder ganske nytt. Det finnes til nå veldig få gjennomførte prosjekter. Resultatet av et rehabiliteringsprosjekt kan lett bli et landskap som er nytt og fremmed for det publikumet som skal ta det i bruk. Vanligvis liker vi mennesker best det vi er vant til å se (Nassauer et al. 2001), derfor kan man ikke forutsette at prosjekter som etablerer et landskap med ny og fremmed karakter umiddelbart vil oppfattes positivt.

Vann og elver er landskapselementer som er høyt verdsatt blant befolkningen, estetisk og for rekreasjon (Larsen 2005; Nassauer et al. 2001). Dette er viktige samfunnsverdier, og de kan påvirke politiske avgjørelser (Findlay & Taylor 2006). Natur er ansett som en viktig kilde til rekreasjon (Kaplan 1995). Kontakt med natur foreslås av Maller et al. (2005) som et mulig folkehelseiltak. Natur i nærmiljøet er også viktig for beboernes tilfredshet (Kaplan 1985), og frodige elvekorridorer kan være med å tilføre natur til boligområder. Gitt elvenes store betydning for befolkningen (Gobster & Westphal 2004; Nassauer et al. 2001) kan det være viktig at publikums holdninger og forventninger tas hensyn til når målsetningene for urbane elverehabiliteringsprosjekter skal utformes.

Et sentralt mål for Oslo kommune er at ”byen skal styrke sin blågrønne struktur”, og viktige uttalte delmål i denne sammenheng er at ”Oslo skal åpne byens elver der dette er mulig” og ”... forvalte sitt biologiske mangfold på en bærekraftig måte” (Bystyremelding 1-2003). Gjenåpning av Alna er både et viktig ledd i å nå målene, og en del av Groruddalssatsingen, en bred satsing på utvikling av bydel Grorud (Oslo kommune 2007). Programområde 2 i Groddalssatsingen omhandler Alna, grønnsstruktur, idrett og kulturmiljø. Hovedmålet med programområdet er ”å styrke Groruddalens blågrønne struktur og naturmangfold, gi bedre forhold for friluftsliv, fysisk aktivitet og idrett, og bedre luftkvalitet. Kulturminner skal vernes og brukes, og dalens historieforståelse skal styrkes” (Oslo kommune 2007 : 8). Dette innebærer at mest mulig av Alnaelva og sidebekker skal åpnes fra Marka til fjorden.

Alna er den mest forurensede elva i Oslo (Nordeide 2005). Hølaløkka er et pilotprosjekt i gjenåpningen av Alna (Nordeide 2005, VAV 2005b), og danner første del av det som skal bli en sammenhengende grønnstruktur langs elva. Det er betegnet som et rehabiliteringsprosjekt fordi systemets funksjon søkes gjenopprettet, mens struktur og artssammensetning ikke vil tilsvare det som fantes på et tidligere stadium. Siden 1972 har elva gått i rør gjennom området (Bendiksen & Bakkestuen 2000). I 2004 ble strekningen gjennom Hølaløkka åpnet (Plankontoret for Groruddalen 2003), og det ble anlagt en dam, bekk, våtmark og et oppholdsareal. Lokal vegetasjon ble plantet ut i noen felt, og planen var at området derfra skulle vokse til på en naturlig måte (VAV 2005b). Målene med Hølaløkka spente bredt og var både biologiske og sosiale; man ønsket et godt vannmiljø, å reetablere biologisk mangfold og å skape en attraktiv møteplass for de som bor i området og/eller vandrer langs elva (VAV 2005b). Anlegget var, og er fortsatt i etableringsfasen. Det er gjort få studier av hvordan publikum tar imot rehabiliterte områder. I denne rapporten ser vi på hvordan dette området har blitt mottatt.

I 2005 ble det utført en survey-undersøkelse blant beboere på Grorud for å finne ut hva de syntes om området (Museth et al. 2008). Mye tydet på at det hersket forvirring rundt hva slags sted anlegget representerte. Det var viktig å finne grunnen til forvirringen. Rapporten ser nærmere på hvordan Hølaløkka ble brukt, oppfattet og opplevd av befolkningen i området og av de besøkende. Metodene som ble benyttet var observasjoner og intervjuer.

Følgende problemstillinger blir belyst:

- 1) Hvordan vurderer publikum landskapet på Hølaløkka,
- 2) hva er deres forventninger til stedet og
- 3) samsvarer publikums forventninger med kommunens målsettinger for prosjektet?

Kontakt med natur er ansett som viktig for menneskenes velvære. Vi har kalt Hølaløkka et naturområde, men hva betyr egentlig det? I den fjerde problemstillingen har vi ønsket å finne ut: 4) Blir Hølaløkka sett på som natur og kan stedet gi de besøkende naturopplevelser?

2 Bakgrunn

Rapporten dekker flere fagområder. Forskningsfeltet er typisk flerfaglig. Internasjonalt er litteraturen etter hvert ganske omfattende, men finnes i liten grad på norsk. Ettersom restaurering og rehabilitering blir mer og mer aktuelt også her, mener vi at en gjennomgang kan være nyttig. En lett tilgjengelig oversikt, på norsk, over temaet og problemstillinger forbundet med det, finnes så vidt vi vet ikke. I det følgende kapitlet tas temaene landskap og preferanse, natursyn, restaurering og rehabilitering opp. Til slutt kommer en mer detaljert beskrivelse av prosjektet på Hølaløkka, samt en områdebeskrivelse. Deretter følger metode, resultater fra intervjuer og observasjoner, og til sist en diskusjon. Først skal det handle om hva vi setter pris på i et landskap.

2.1 Landskapsvurdering og preferanse

Når vi snakker om og vurderer landskap er det noen egenskaper ved landskapet vi oftere legger merke til enn andre. Tveit et al. (2006) har utviklet et sett med begreper som er nyttige når vi skal beskrive og vurdere landskap. De er viktige for visuell kvalitet, derfor kan de også være nyttige for å beskrive preferanse. Forfatterne har identifisert ni nøkkelbegrep: skjøtsel, sammenheng, forstyrrelse, historisk innhold, visuell skala, billeddannelse, kompleksitet, naturlighet og forgjengelige elementer. Som vi skal se har flere av dem sammenheng med hvilke preferanser folk har for ulike naturtyper. Forskning om naturpreferanser er et stort forskningsfelt og et viktig bakteppe for studiene av restaurerings- og rehabiliteringsprosjekter.

Flere studier har sett på hva slags omgivelser menneskene foretrekker. Selv om folk har ulik smak, er natur generelt foretrukket framfor utbygde miljøer (Kaplan & Kaplan 1989; Parsons & Daniel 2002; Staats et al. 2003; van den Berg 2003). I en studie fra 2001 viste Purcell et al. at preferansen økte når motivet på bilder respondentene fikk se, endret seg fra industriområder til åser og innsjøer. Både Herzog et al. (2003) og Staats et al. (2003) fant for eksempel at folk foretrakk naturlige miljø framfor mer urbane. Staats et al. (2003) fant også at preferansen for natur var dobbelt så høy blant de deltakerne som var oppmerksomhetstrøtte.

Larsen (2005) fant at folk verdsatte naturlige landskap med vann høyere enn liknende landskap uten vann. Hennes resultater støtter Purcell et al. (2001), som fant at rekreasjonsverdien folk ville tilskrive et landskap hang sammen med tilstedeværelse av vann, og at vann var høyt preferert.

Kaplan og Kaplan (1989) hevdet også at omgivelser med vann var sterkt foretrukket i landskapet. I en studie av Kaltenborn og Bjerke (2002), var villmark med vann som framtrepende element best likt blant respondentene. Herzog og Barnes (1999) fant at landskap med vann ble rangert høyt når det gjaldt hvor fredfullt landskapet ble oppfattet å være. Det var en tydelig sammenheng mellom landskapets fredfullhet og hvor sterkt det ble foretrukket, noe som også ble funnet av Herzog og Bosley (1992). Real et al. (2000) fant at både vann og naturlighet var viktige for hvor pent et landskap ble ansett for å være. Naturlighet ble nevnt av Tveit et al. (2006), og det synes å være en foretrukket egenskap ved omgivelsene.

I et eksperiment av Purcell og Lamb (1998) ble naturlige miljø høyt rangert. Deltakerne foretrakk naturlig skog- og busklandskap over tilsvarende landskap som på en eller annen måte var endret, ved for eksempel beiting, tynning eller liknende. Skog ble også foretrukket over busklandskap. Deltakerne likte tett vegetasjon dårligere enn spredt. Resultatene viste at naturlighet kanskje ikke bare oppfattes i forhold til menneskelige inngrep, og at også vegetasjonstypen, ikke bare tilstedeværelsen av vegetasjon, påvirker hvor godt et landskap blir likt (Purcell & Lamb 1998). En studie av Bjerke et al. (2006b) viste at middels tett vegetasjon ble foretrukket når respondenter skulle angi rekreasjonspotensiale i parker. Imidlertid er parkmiljøet i denne studien, og skog- og busklandskapene i den foregående, antakelig ikke direkte sammenliknba-

re. Graden av skjøtsel kan også påvirke folks vurdering av et landskap. En studie fra Nilen i Kairo, Egypt, viste at de folk bilder av ulike landskap. De bildene som ble best likt var de pittoreske og minneverdige, etterfulgt av de med velstelt design, bilder som viste nærhet til vann og bilder dominert av natur. Disharmoni og liten grad av skjøtsel var dårligst likt (Gabr 2004). Flere andre studier har også vist at en viss grad av skjøtsel er høyt verdsatt (Gregory & Davis 1993; Schroeder 1982). Landskapet skal altså gjerne være velstelt. Naturlighet og vann er foretrukne elementer.

Det er foreslått flere forklaringer på menneskenes vurderinger av ulike naturtyper. Den mest kjente teorien på dette feltet, *informasjonsbehandlingsteorien*, ble formulert av Rachel og Stephen Kaplan i 1989 (Kaplan 1995). Teorien skiller mellom to typer oppmerksomhet, styrt og spontan. Vi foretrekker elementer som aktiverer vår spontane oppmerksomhet, så den styrte oppmerksomheten kan hvile. Styrt oppmerksomhet krever anstrengelse og er sentral for å kunne konsentrere seg. Den er viljestyrt, følsom for utmattelse og kontrollerer distraksjoner ved å hindre dem i å ta oppmerksomhet (Kaplan 1995). Den styrte oppmerksomheten er viktig for menneskets effektivitet, men for intens bruk kan gi mental utmattelse. Den spontane oppmerksomheten krever på sin side ingen anstrengelse. Derfor mener Kaplan og Kaplan det er sannsynlig at den er motstandsdyktig mot utmattelse. Det betyr at den styrte oppmerksomheten burde kunne hvile når den spontane oppmerksomheten er aktiv, slik at den mentale kapasiteten gjenopprettes (Kaplan 1995).

Roger Ulrich (1991) har en liknende tilnærming til hvorfor mennesker liker natur. Han foreslår at det er på grunn av den stressreducerende effekten naturen har på oss. Flere studier har vist at naturlige omgivelser reduserer stress (Maller 2005). Både Kaplan & Kaplan og Ulrich sine teorier tilsier at mennesker liker og søker natur fordi den tilbyr en form for stressreduksjon. Flere studier støtter denne hypotesen. Purcell et al. (2001) fant at hvor sterkt vi foretrekker et landskap og hvor stor grad av stressreduksjon det oppfattes å tilby var godt korrelert. I en spesialutgave av *Journal of Environmental Psychology*, som handlet om rekreasjonsmiljøer, ga alle fem artiklene støtte til hypotesen om økt rekreasjon i naturlige miljø i forhold til urbane (Hartig et al. 2003). Det betyr ikke nødvendigvis at natur er det eneste som gir rekreasjon. Mange studier har sammenliknet natur og urbane miljø, uten å se på nyanser innen miljøene. Likevel synes det lettere å oppnå stressreduksjon i naturen.

Ifølge informasjonsbehandlingsteorien består en opplevelse som aktiverer den spontane oppmerksomheten av fire komponenter; *fascinasjon, å komme bort, utstrekning og samsvar*, som alle kan være å finne i naturen (Kaplan 1995). Fascinasjon kan komme fra både hendelser og objekter, og være enten myk eller hard. Naturen tilbyr en rekke objekter og hendelser folk synes er fascinerende. Myk fascinasjon gir også rom for refleksjon, noe som skal være ekstra gunstig for å komme seg etter mental utmattelse. Å gå en tur i naturlige omgivelser kan gi en slik opplevelse av myk fascinasjon (Kaplan 1995). Den andre komponenten, å "komme bort", bør la personen forlate den mentale aktiviteten som krevde styrt oppmerksomhet. Natur besøkes ofte for å komme vekk og oppleve rekreasjon. Den er annerledes enn bymiljøer og kan gi et nytt fokus og en følelse av å "komme bort". Omgivelsene bør også ha en slik utstrekning at de synes å utgjøre "en helt annen verden". Det kan også gi støtte til følelsen av å "komme bort". Historiske elementer kan øke opplevelsen av utstrekning ved å skape en forbindelse til en annen tid og en større verden. Den siste komponenten er forenlighet/samsvar. Det er viktig at omgivelsene passer til målet med opplevelsen. Målet er ofte lettere å oppnå når omgivelsene gir umiddelbare og nyttige tilbakemeldinger. I et miljø som er forenlig med aktiviteten kan denne utføres uten besvær (Kaplan 1995). Mange synes å ha lettere for å fungere i et naturlig enn i et "sivilisert" miljø, selv om de er vant med det siste Cawte (1967) og Sacks (1987) (sitert av Kaplan 1995).

Dette siste poenget tar opp spørsmålet om hvorfor mennesker skulle fungere bedre i naturlige enn i "siviliserte" miljø? Her peker blant andre Wilson (1986) på en evolusjonær sammenheng. Kaplan og Kaplans teori tilhører også denne kategorien. De tar som utgangspunkt at mennesket har en medfødt evne til å bearbeide informasjon, og at den er nødvendig for å overleve. Ut

ifra evolusjonære teorier er våre oppfattelser av, og preferanser for landskap, formet av vår felles evolusjonære historie (Tveit et al. 2006). En art vil fungere bedre i et miljø den er tilpasset, og mennesker er godt tilpasset et liv i naturen. Naturlig seleksjon er en langsom prosess, særlig hos arter som oss, som har lang generasjonstid. Derfor er våre gener stort sett de samme som for ti tusen år siden. "Anatomisk og fysiologisk sett er vi fortsatt svært like Cro-Magnon-menneskene" (Hågvar & Støen 1996 : 62). Biophilia er en hypotese om at folk ofte er tiltrukket av savanneliknende, halvåpne landskap med vann (Wilson 1986). Wilsons forklaring er at vi liker steder som likner de som omga oss da vår art oppstod, hvilket sies å være de sentralafrikanske savannene. Flere studier har indikert at vi er disponert for å være oppmerksomme og reagere positivt på natur og omgivelser som har vært gunstige for overlevelse og trivsel gjennom vår arts evolusjon (Ulrich et al. 1991). Sett på denne måten reflekterer landskapspreferanser kvaliteter som tilfredsstillende menneskenes biologiske behov.

Menneskene er imidlertid ikke bare biologiske vesener. Vi vokser opp og sosialiseres innenfor forskjellige kulturer, og kulturelle forklaringer på preferanse for natur er også foreslått. For eksempel står friluftslivet sterkt i den norske kulturen, rundt 80 % av oss går på tur (Nedrelid 1994), og det skal helst være på fjellet eller i skogen. Vi har også en tendens til å like det vi er vant med. Balling og Falk (1982) viste at det var store forskjeller i preferanse blant folk med ulik alder og bakgrunn. Barn i USA likte savannelandskap bedre enn eldre mennesker, og skogbrukere likte barskog bedre enn savanne. "Topophilia" er en tilnærming til landskapspreferanser der preferansene anses som noe tillært. Den fokuserer på personlige egenskaper som kjønn, alder, hobbyer, utdanning, yrke og hva man er vant med som viktige forklaringsvariabler for hvordan landskapspreferansene våre formes (Tuan 1974, sitert av Tveit et al. 2006). Tveit har vist det samme i sine studier av studenters og lokalbefolknings landskapsvurdering (Tveit 2007). Nassauer (1995a) mener at kultur påvirker landskapet, og at landskapet samtidig påvirker kulturen. Slike interaksjonsteorier om hvordan preferanser dannes framhever at mennesket og landskapet står i en situasjon av gjensidig påvirkning.

I en artikkel fra 2001 viste Ohta hvordan folks subjektive opplevelser farget deres preferanse for og evaluering av landskapet. Han pekte ut 11 hovedkategorier av kognitive aspekter. Møter med landskap framkalte forsøkspersoners minner og bakgrunn. Naturens betydning og attraktivitet, fantasi, inntrykk og estetiske vurderinger ble filtrert gjennom disse. Alle spilte en rolle i evalueringen av landskap (Ohta 2001). I tillegg var det forskjell på om personene så på bilder eller virkelig møtte landskapet. Forskjeller innen samme eksperiment, eller mellom eksperimenter med samme forsøksperson, forekom også. Under disse kategoriene ble det også satt opp underpunkter. For eksempel var personlige minner og generell kunnskap punkter under hovedkategorien "minner". Ohta (2001) så oppfattelse av landskap som et konstant dynamisk stadium.

Det kan være vanskelig å trekke grensen mellom biologi og kultur, eller medfødt og lært atferd. Kanskje er det heller ikke nødvendig å trekke bastante konklusjoner om dette. En mulig modell er at det ligger biologisk bestemte preferanser i bunnen som individene i menneskearten har felles, og at disse modifiseres gjennom den kulturen vi vokser opp, bor og arbeider i. Faktorene kan med andre ord virke sammen og samtidig. Mange vil redusere den ene til den andre, og si at kultur er en manifestasjon av biologiske tendenser eller at menneskets biologi er innbakt i kulturen (Bourassa 1990). Bourassa mener at dette ikke er en tilstrekkelig forklaring, fordi biologi og kultur har ulik opprinnelse. Han ser på kultur som et supplement til biologien. Dessuten må personlige preferanser for estetikk vektlegges, de kan sees på som et supplement til kulturen. Ikke alle i samme kultur liker det samme. På grunnlag av ideene til den russiske psykologen Vygotsky stiller Bourassa derfor opp tre prosesser, tre produkter av prosessene og tre typer estetisk opplevelse (**tabell 1**). Han ser de ulike estetiske opplevelsene som et resultat av ulike prosesser og verdensanskuelser.

Tabell 1 Forholdet mellom utvikling, eksistensmodus og estetisk opplevelse. Modifisert fra Bourassa (1990).

Utviklingsprosess	Produkt av prosessen/eksistens-modus	Type estetisk opplevelse
Fylogenese	Omverden	Biologisk
Sosiogenese	"Medverden"	Kulturell
Ontogenese	Egenverden	Personlig

Tabellen over viser hvordan menneskenes landskapspreferanser og estetiske opplevelser ikke kan reduseres til ett nivå, men finnes på flere nivåer som virker sammen. Slik reduseres ikke mennesket til å styres av én type opplevelse. De ulike opplevelsene har opphav i ulike utviklingsprosesser og fungerer ulikt. Kanskje har den biologiske estetiske opplevelsen mest å gjøre med hvordan vi forholder oss til den fysiske verden, den kulturelle mest med hvordan vi forholder oss i relasjoner til andre, og den personlige mest med hvordan vi forholder oss til oss selv. Imidlertid forholder man seg oftest til både omgivelser, andre og seg selv samtidig. Dermed virker alle de tre typene sammen og danner en helhetlig men kompleks opplevelse.

2.2 Naturbegrepet

I avsnittene over er det beskrevet teorier om hvordan menneskene vurderer landskap og hva de synes å like. Natur har vist seg å være godt likt, derfor vil vi utdype begrepet "natur". Landskapsarkitekten J.D. Hunt foreslår at mennesket ubevisst deler inn landskapet i tre typer natur (Hunt 2000). *Første natur* er det vi også kunne gi betegnelsen villmark. *Andre natur* er kulturlandskapet og andre menneskepåvirkede steder der landskapets funksjon har vært hovedfokus. *Tredje natur* er hager og parker, steder utformet spesielt med tanke på form. Inndelingen må ikke forstås bokstavelig, den lager ikke skarpe skiller og den rangerer heller ikke de tre typene i forhold til hverandre. Det er heller en symbolsk inndeling, som viser at man kan se landskapet i lys av dets historie (Hunt 2000). "Andre natur" eller "alternativ natur" (*alteram naturam*) er et uttrykk brukt av Cicero på 1600-tallet, mens Bonfadio brukte begrepet "tredje natur". Implisitt i uttrykket "andre natur" ligger at det også finnes en "første natur". Hver forstås best i relasjon til de andre. Denne tredelingen er tydelig representert i billed- og hagekunst. Begrepet *første natur*, eller villmark, ble konstruert i kontrast til andre natur. Det var gudenes territorium, vilt og ugjestmildt og uberørt av mennesker. Noe totalt annerledes, et sted man kunne gå seg vill. Idet menneskene gikk fra jeger- og sankersamfunnet til å drive landbruk, ble ideene om ødemark, innmark og villmark utviklet, i filosofien og i teologien. Villmarken fikk etter hvert lav verdi, men nå som villmarken trues har dens verdi økt igjen. I dag vil ulike kulturer i ulik grad identifisere seg med første natur, det kan til og med være forskjeller innad i den enkelte kultur. Det en person vil kalle villmark kan være den andres bakgård. Hvis kriteriet for første natur er at det er uberørt av mennesker, har nok mange av dagens mennesker aldri beveget seg ut av andre natur. For dem eksisterer den bare som en ide. *Andre natur* var for Cicero primært landbruk. Byer og infrastruktur må imidlertid også inkluderes i andre natur, for deres struktur er parallell med landbrukets. Det er steder hvor menneskene skal bo og overleve, arbeidet dominerer og sporene av det er tydelige. Selv om andre natur har en struktur, mangler den "design", noe som kjennetegner *tredje natur*. Dette er steder hvor menneskenes inngrep går ut over det nødvendige eller praktiske. Inngrepene er forseggjorte og søker ofte å gjøre stedet estetisk tiltalende og skape en spesiell atmosfære. Også tredje natur kan ha noe hellig over seg, det kan være steder for ritualer og åndelighet. Romlig sett er ofte tredje natur plassert nær husene, som for eksempel hager (Hunt 2000).

Hjalmar Hegge har tatt for seg menneskenes naturforståelse fra mytisk til moderne tid. Han mener naturen har gått fra å bli oppfattet som ett med menneskene, via status som forbilde i antikken og syndig i middelalderen, til å ende opp som et mekanisk objekt for omforming (Hegge 1993). Han mener at det er skapt et skille mellom mennesket og naturen, en dualistisk oppfatning med ideene på den ene siden, og sanseobjekter på den andre siden. Slik kan vi gjøre store naturinngrep uten at det "angår oss". Restaurering av natur blir av noen ansett for å være "inngrep gjort med respekt", ikke for å utnytte naturen (Eden et al. 2000). Like fullt vil noen si at inngrep er inngrep, og at det mennesket gjør i naturen aldri kan bli helt naturlig. En slik tankegang der "kunstig" er det samme som "menneskeskapt" forutsetter et strengt skille mellom naturen og menneskene. Det trenger imidlertid ikke være slik. Et landskap kan også ses som et produkt av menneskets og naturens prosess sammen, en natur-kultur hybrid der natur og kultur har lik verdi (Eden et al. 2000). En studie av van den Born et al. (2001) analyserte ulike natursyn. De fant at deres informanter opererte med seks ulike kategorier natur. Disse viste at folk så på natur på flere måter, de var ikke begrenset til én oppfatning. Naturen kunne være vill, nyttig, domestisert og estetisk, for å nevne noen. Generelt så forfatterne at folk satte pris på natur på grunn av dens verdi for menneskers helse, dens egenverdi og verdien for kommende generasjoner.

2.3 Restaurering og rehabilitering

Både tidligere tiders landskap (Hull & Gobster 2000) og de som kan sies å ligge fram i tid, kan virke nye og ukjente for oss, virke som kunstige, menneskeskaptede produkter (Eden et al. 2000). Som Museth et al. (2008) peker på, kan rehabiliteringsprosjekter skape en ny type landskap, et ukjent landskap. Det er tre grunner til det. For det første kan det være vanskelig for folk å vurdere områdene, ettersom de ikke har noe tilsvarende å sammenlikne dem med. For det andre er det ikke alltid mulig å få rehabiliterte områder til å se ut som de gjorde på et tidligere stadium. Det er kanskje ikke ønskelig heller. Området må tilpasses dagens utfordringer, og gjerne også framtidens. For det tredje skal rehabiliteringsprosjekter oftest oppfylle mange mål på en gang. For eksempel var hovedmålene med Hølaløkka både å bedre vannkvaliteten i Alnaelva, reetablere biologisk mangfold og skape en møteplass og rekreasjonsområde.

Restaurering og rehabilitering av natur er et ungt fagområde i rask utvikling og en forholdsvis ny disiplin. Society for Ecological Restoration International (SER) ble grunnlagt i 1987 (Society for Ecological Restoration International 2008). SER sin definisjon av økologisk restaurering er "en prosess som fremmer gjenopprettelsen av et forfallent, skadet eller ødelagt økosystem" (SER 2004). I følge SER (2004) har restaurering og rehabilitering samme fokus fordi begge bruker historiske eller tidligere eksisterende økosystemer som modell eller referanse. Forskjellen er at rehabilitering hovedsakelig har fokus på funksjon - prosess, produktivitet og (økosystem)tjenester. Restaurering innebærer, i tillegg til funksjon, gjenetablering av systemets innhold, struktur og det tidligere biotiske samfunnet. Restaurering av elver gjøres i stadig økende grad i den vestlige delen av verden (Eden & Tunstall 2006; Shields et al. 2003). I Amerika gjennomføres store prosjekter, for eksempel vil Comprehensive Everglades Restoration Program (CERP) i Florida i USA til sammen koste 7.8 milliarder dollar over 30 år (Eden & Tunstall 2006). Bernhardt et al. (2005) anslår at det siden 1990 har blitt brukt over en milliard dollar årlig på restaureringsprosjekter i USA. I Europa er prosjektene ofte mindre i skala, men mer omfattende, ettersom europeiske elver har blitt manipulert siden middelalderen (Eden & Tunstall 2006). Gjenåpning og rehabilitering av elver vil bli et viktig tiltak for å bevare og styrke Oslos vannveier (Nordeide 2005). Oslo kommune har også planer om å lage et nytt og åpent design på mange av sine prosjekter i Groruddalen. I Strategisk grønnsstrukturplan for Groruddalen står følgende: "Nye parktyper kan utvikles med et mangfold av innhold og aktivitetstilbud. (...) Steidet for å prøve ut nye parktyper kan være i "perlene" langs Alna og Tokerudbekken" (Oslo kommune 2004: 29). Hølaløkka er en av disse "perlene" (Oslo kommune 2004 : 39).

SER (2004) hevder målet med restaurering ideelt sett er å få økosystemet til å utvikle seg langs samme linje som det gjorde før forstyrrelsen. Choi (2007) etterlyser et nytt paradigme

som tilpasser restaurering til framtidens usikre miljø. Han mener det må etableres økosystemer som skal klare seg i framtidens miljø, ikke fortidas. De må kunne utvikle seg langs ulike linjer mot ulike, uforutsigbare endepunkter. Han mener også at det er viktigere å fokusere på rehabilitering og funksjon enn en historisk riktig artssammensetning og "landskapskosmetikk" (Choi 2007). Også Hilderbrand et al. (2005) etterlyser nytenkning. De mener en feil som går igjen er at man ikke klarer å ta høyde for usikkerhet. De mener man bør planlegge mer robuste økosystemer som tåler uforutsette hendelser både i etableringsfasen og seinere i utviklingen. Det kan kreve at man må vurdere kursen ettersom prosjektet utvikler seg. Man bør, som også Choi påpeker, kunne bruke ulike metoder og tillate flere ulike endepunkter som likner hverandre strukturelt eller funksjonelt. Prosjekter som Choi (2007) og Hilderbrand et al. (2005) skisserer, med mulighet for bruk av mange metoder og flere endepunkter kan gi et mindre forutsigbart utseende, en "åpen design" som kan ta høyde for de endringer som eventuelt måtte inntreffe i løpet av prosjektet. Dette kan også innebære et nytt og ukjent landskap.

Tverrfaglighet og mange mål med prosjektet kan bidra til å skape en ny blanding av landskapselementer. Temperton (2007) mener det i denne sammenheng skjer et dobbelt paradigmeskifte innen restaureringsøkologien. For det første forenes teori og praksis, det er større grad av samarbeid mellom forskere og andre interessenter nå enn før. For det andre kan ikke restaureringsøkologien isolere seg fra spørsmål om for eksempel politikk og økonomi (Temperton 2007). Det samme kommer fram hos Choi (2007), som mener restaureringsøkologien må erkjenne at det er en verdiladet, anvendt disiplin som ikke kan operere uavhengig av økonomiske og sosiale rammer.

Over hele verden fører urbanisering til at elver blir forurensede og fungerer dårlig økologisk (Morley & Karr 2002). Tidligere dreide elveforvaltning seg mye om ingeniørarbeid. Nå begrunnes restaurering av elver i urbane områder ofte med at man ønsker å bedre vannkvaliteten og elveøkosystemets funksjon. Elvas fysiske integritet ønskes ivaretatt gjennom fokus på geomorfologi og hydrologi (Findlay & Taylor 2006). Faktorer som økonomi, samfunn og politikk påvirker også avgjørelsen om restaurering (Findlay & Taylor 2006). Politiske og sosiale aspekter ved restaurering er særlig viktige å ta med i betraktningen når det gjelder elver i urbane strøk. Politisk må lovgivning og avtaler, både nasjonalt og internasjonalt, tas hensyn til og eventuelt forbedres. Store deler av verdens befolkning bor i byer, og de har ønsker om hvordan deres bomiljø skal være. Det kan være mye å tjene sosialt og økonomisk på å rehabilitere elver i urbane områder, nettopp fordi så mange kan bruke og sette pris på områdene (Findlay & Taylor 2006) Samtidig kan det for eksempel være lite populært å lage ei naturalistisk utseende elv et sted hvor den lenge har vært kanalisert. Det er viktig å se utformingen i en større sosial kontekst.

I praksis er det ofte mange, og til dels dårlig definerte motivasjoner og mål med prosjektene. Kombinert med tverrfaglighet kan det føre til forvirring både innad blant de involverte og utad til publikum. Bernhardt et al. (2007) studerte motivasjonene for, og evalueringen av, restaurering av elver i USA. De snakket med prosjektansvarlige og fant ut at økologisk forringelse var den vanligste motivasjonen for prosjektene, mens utseende og publikums mening i etterkant var de mest brukte parametrene i evalueringen. Det samme kom fram hos Sudduth et al. (2007) som undersøkte restaurering av elver i det sørøstlige USA. Det var ingen klar sammenheng mellom målene med prosjektet og parametrene for evalueringen. Sudduth et al. (2007) fant at det i de undersøkte statene ofte ikke ble satt noen konkrete mål. For å få framgang innen restaurering av elver både i teori og praksis mener Bernhardt et al. (2007) de involverte partene bør samarbeide mer direkte og binde de ulike fasene i prosjektet sammen. Hobbs (2007) mener det er viktig at teori blir omsatt til praktiske retningslinjer. Han peker også på viktigheten av at ulike disipliner samarbeider om å sette sine ulike målsetninger sammen til en helhet. Slik det er nå finnes det mye informasjon, men de ulike disiplinene benytter seg mest av litteratur og informasjon fra sitt eget felt. Ulikt språk og oppfatninger av ordenes betydning kan også vanskeliggjøre kommunikasjon mellom akademikere og befolkningen generelt (Kaplan et al. 2004).

Forventningene til resultatet av en elverehabilitering kan være sprikende. Politisk brukes ofte ulne begrep som at det skal skapes "sunnne økosystemer" (Lackey 2001). Hensikten med slike begrep er oftest god, man ønsker for eksempel å fokusere på bedre vannkvalitet. Begrepet har imidlertid ingen presis definisjon, og vil gi ulike forventninger hos ulike grupper. Når man hører et slikt begrep vil mange forvente seg mer eller mindre opprinnelig eller uberørt natur. De kan bli skuffet hvis prosjektet, når det er ferdig, ikke svarer til forventningene (Lackey 2001). Hvis slike ulne begrep brukes i formuleringen av mål med restaurering, er det svært vanskelig å si om målet er oppfylt. Uttrykk med positive konnotasjoner kan også skjule hva som egentlig kreves for å oppfylle målet (Lackey 2001). Elverestaurering i urbane strøk involverer mange ulike grupper med ulik motivasjon, noe som kan gi opphav til ulike forventninger. Det kan for eksempel være forskjell på hva som er økologisk ønskelig og hva folk synes er pent (Hands & Brown 2002). Larned et al. (2006) undersøkte publikums respons på vannplanter langs ei restaurert elv på New Zealand. De fant at folk syntes vannplantene økte elvas estetiske verdi, opp til et visst punkt. Når det ble så mye vegetasjon at man ikke kunne se vannspeilet, ble det vurdert som negativt. Stykker av grov, død ved i elva (Gregory & Davis 1993; Nassauer et al. 2001) og naturlige elvebredder (Nassauer et al. 2001) kan være økologisk viktig, men det er ofte vurdert som negativt estetisk. Dermed kan prosjektet virke vellykket ut ifra en økologisk synsvinkel, mens publikum synes det er stygt og dermed mislykket. Dårlig økologisk funksjon kan være usynlig, slik at folk ikke ser behovet for inngrep, de ser det de helst vil se, ei pen elv. Behovet for at elva skal representere fin natur gjør at man "glemmer" at fisken i elva og elvebunnen for eksempel er full av tungmetaller (Nassauer et al. 2001).

Det er gjort noe forskning på hva folk liker i et elvelandskap. Det ideelle elvelandskapet, slik publikum har beskrevet det hos House og Sangster (1991), er et naturlig utseende landskap som likevel viser tegn til vedlikehold. Det skal være åpen løvskog, en blanding av gress og annen vegetasjon, og trær som henger ut over elva. Elva skal ha en naturlig form og det skal være stier langs bredden. Det må ikke være for mye vegetasjon i vannet. Gregory og Davis (1993) studerte folks oppfatning av grov død ved i elver og fant ut at det ikke var særlig godt likt. Generelt var de best likte bildene av elver i denne studien ikke de mest naturlige, slik forfatterne brukte begrepet (Gregory & Davis 1993). I deres studie av estetikk i elvelandskapet, var farge på vannet og hvor stor andel av bredden som var kanalisert, de beste parametrene for hva folk syntes var estetisk pent. Ryan (1998) studerte lokalbefolkningens oppfatninger av en elvekorridor i USA. Han fant ut at de som nylig hadde flyttet til området likte naturlige områder, som skog og området langs elva, bedre enn de som hadde bodd der lenge. Bøndene likte best de mindre naturlige områdene, som gårder og bebygde områder. Akasawa (2004) viste at innbyggerne nær rehabiliterte elver i Sapporo forbandt preferanse ("Jeg liker elvekorridoren") med at elvekorridoren var et godt sted å gå tur og hvile, hadde god tilgjengelighet, var godt vedlikeholdt, hadde et godt naturmiljø og at den var pen å se på.

2.4 Erfaring fra liknende studier

Det finnes få studier av hvordan folks reaksjoner har vært på andre elverestaureringsprosjekter. Tunstall et al. (2000) studerte tre restaureringsprosjekter i Storbritannia. De ønsket å finne folks holdninger til designet slik det framstod, kostnad og nytte av prosjektet og om publikum syntes de hadde blitt konsultert i tilstrekkelig grad. De fant ut at områdene i liten, og til dels svært liten grad, ble oppfattet som *mindre* attraktive. De fleste respondentene var positive til tiltaket, de mente muligheten for rekreasjon var uendret eller forbedret og at de hadde fått mye for pengene. De miljømessige og sosiale utgangspunktene var ganske forskjellige de tre stedene, dermed ble også responsen ganske ulik. Få mente målene med prosjektet var fullstendig oppnådd. De fleste mente de var delvis oppnådd eller at det var for tidlig å trekke konklusjoner. Befolkningens mål på suksess var ikke de samme som forskernes. Befolkningen stolte på at de som utførte arbeidet ville ta vare på elva. De fleste fikk informasjon om prosjektet, men det var stort sett enveiskommunikasjon. Folk så ikke noen særlig mulighet til å påvirke avgjørelser, de følte seg ikke involvert og mente deres lokalkunnskap ikke ble akseptert (Tunstall et al. 2000).

Data fra to survey-undersøkelser som ble gjort i 2005 og 2007 (Museth et al. 2008) ga ei ramme for å undersøke Hølaløkka, ved at de ga bakgrunnsinformasjon om hva folk på Grorud visste om Hølaløkka og hva de syntes om området. Museth et al. (2008) konkluderte med at folk kjente til og hadde en mening om stedet, og at de var positive til slike rehabiliteringstiltak. Det hersket likevel en viss forvirring rundt anlegget. Forvirringen skyldtes antakelig ulike forventninger og preferanser. For eksempel syntes noen det var for lite parkpreg, mens andre syntes det motsatte. De fleste trodde målet med tiltaket hadde vært å lage et friluftsområde i nærmiljøet, mens få trodde hensikten hadde vært å etablere en badeplass. Generelt var folk ganske fornøyd. De var mest fornøyd med vegetasjonen, og litt misfornøyd med vannkvaliteten. Vannkvaliteten i Alna er heller ikke særlig god og det har vært problemer med algeoppblomstringer. Skjøtsel var et sentralt tema gjennom hele undersøkelsen, både i forhold til vegetasjon og vann (Museth et al. 2008).

2.5 Hølaløkka - et rehabiliteringsprosjekt

Restaurering og rehabilitering, hva slags landskap som kan bli utfallet av slike prosjekter og hva publikum liker, er diskutert i det foregående. Vi har også definert begrepene restaurering og rehabilitering. Her vil vi begrunne hvorfor Hølaløkka, slik vi ser det, er et rehabiliteringsprosjekt. Society for Ecological Restoration (SER) har satt opp ni kjennetegn på et restaurert økosystem, og Hølaløkka oppfyller ikke alle disse. Et restaurert økosystem kjennetegnes i følge SER av følgende:

- Inneholder arter som er karakteristiske for referansesystemer og som gir den rette samfunnsstrukturen.
- Består så mye som mulig av stedegne arter. I kulturlandskapet vil det være unntak for arter som er innførte, men som tradisjonelt hører til der.
- Alle funksjonelle grupper som er viktige for systemets utvikling og/eller stabilitet skal være representert eller ha mulighet til å kolonisere området naturlig.
- Det fysiske miljøet må kunne "opprettholde" reproduserende populasjoner av de viktigste funksjonelle gruppene.
- Systemet må synes å fungere som det skal, uten tegn til dysfunksjon.
- Systemet skal være en integrert del av et større landskap og delta i både biotisk og abiotisk flyt og utveksling.
- Potensielle trusler mot økosystemets helse og integritet skal være fjernet eller redusert så godt som mulig.
- Økosystemet må være robust nok til å kunne tåle normalt, lokalt periodisk stress som opprettholder dets integritet.
- Økosystemet opprettholder seg selv på lik linje med et referansesystem og kan teoretisk sett bestå uendelig lenge. Men siden naturen er i konstant forandring er det ikke snakk om et fiksert system, men et fungerende system (SER 2004).

Andre kjennetegn kan settes opp i forhold til målene i det enkelte prosjekt (SER 2004).

Begrepet rehabilitering er valgt på Hølaløkka fordi mange av prosessene, som økosystemtjenestene, er gjenopprettet, mens innhold og struktur er forskjellig fra det opprinnelige økosystemet. Området vil stort sett ha samme arter som før påvirkningen. Det er transplantert planter fra nærliggende områder, så flere av artene kan kalles stedegne. Andre arter har sannsynligvis ikke vokst der tidligere. Trusler mot økosystemets helse og integritet er i liten grad fjernet. Det er imidlertid satt inn forebyggende tiltak, som sedimenteringsdammer og rensing av overflatevann. Systemet vil antakelig ikke opprettholde seg selv på lik linje med et referansesystem. Det vil kreve oppfølging og forvaltningstiltak, på grunn av det konstante tilsiget av forurensning, infrastrukturen i områdene elva renner igjennom og fordi området er forenklet gjennom tilpasning til bruk. Dette er en beskrivelse, ikke en nedvurdering av arbeidet som er gjort. Her, som i mange andre urbane elver, ville det være svært vanskelig å restaurere elva til et nivå som opp-

fyller alle de ni kravene ovenfor. Til det er endringene i landskapet rundt for store. Selv om man ikke kan restaurere et område fullstendig, bør man likevel gjøre noe (Harker 1993).

Uttrykkene restaurering og rehabilitering er lånt fra medisinsk terminologi. Også i denne betydningen er Hølaløkka et rehabiliteringsprosjekt. Restaurering betyr da å sette noe tilbake i opprinnelig stand, mens rehabilitering ofte brukes om tilfeller der funksjonen skal bedres i så stor grad som mulig, men der det opprinnelige nivået er uoppnåelig (TheFreeDictionary.com). Målet med restaureringsprosjekter er, som nevnt tidligere, ideelt sett å sette økosystemet tilbake til den "opprinnelige" tilstanden. Men hva er "opprinnelig tilstand"? Kanskje skal man heller etablere økosystemer som kan klare seg i framtidens miljø, ikke fortidas (Choi 2007). Da passer begrepet rehabilitering bedre enn restaurering, som er en form for "rekonstruksjon".

2.6 Alna og Hølaløkka

Det gamle elveleiet til Alna meandrer gjennom en strandsump der Hølaløkka vannpark nå er etablert. I 1972 ble området planert og denne elvestrekningen ble lagt i rør (Bendiksen & Bakkestuen 2000). Rett oppstrøms Hølaløkka ligger Leirfossen. Den er nå skjult bak en betongmur. Vannet ble tidligere ledet derfra i en kulvert. Nå går deler av vannstrømmen åpent gjennom området, men muren og kulverten står fremdeles.

Politiske målsetninger for Hølaløkka

Hølaløkka er en del av en politisk satsning på Groruddalen. Økonomiske midler kommer fra Staten og Oslo kommune. Groruddalssatsingen ble initiert av Byrådet og skal utføres i tidsrommet 2007-2016 (Oslo kommune 2007). Groruddalssatsingen er delt inn i fire programområder. Gjenåpningen av Alna faller inn under programområde 2, "Alna, grønnstruktur, idrett og kulturmiljø". Hovedmålet med programmet er "å styrke Groruddalens blågrønne struktur og naturmangfold, gi bedre forhold for friluftsliv, fysisk aktivitet og idrett, og bedre luftkvalitet. Kulturminner skal vernes og brukes, og dalens historieforståelse skal styrkes" (Oslo kommune 2007 : 8). Oslo kommune uttaler at de ønsker å knytte sammen og samlokalisere kulturminner, kulturmiljø, idrettsanlegg, grønnstruktur og naturminner for å oppnå en synergieffekt.

Under hovedmålet er det definert fem delmål (Oslo kommune 2007: 8):

- 1) Mest mulig av Alnaelva og sidebekker skal åpnes fra Marka til fjorden og bidra til kvalitetsheving på tilstøtende arealer, både friluftsliv-, nærings- og boligområder.
- 2) Grønnstrukturen og turveier skal bli sammenhengende langs Alna og på tvers av dalen mellom Lillomarka, Gjelleråsmarka og Østmarka og gi tilbud til barnehager, skoler, boliger og friluftsliv.
- 3) Det skal legges bedre til rette for fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv.
- 4) Det biologiske mangfoldet i Groruddalen skal sikres.
- 5) Kulturminner og kulturmiljøer skal sikres eller vernes og tas aktivt i bruk, blant annet som møtesteder.

).

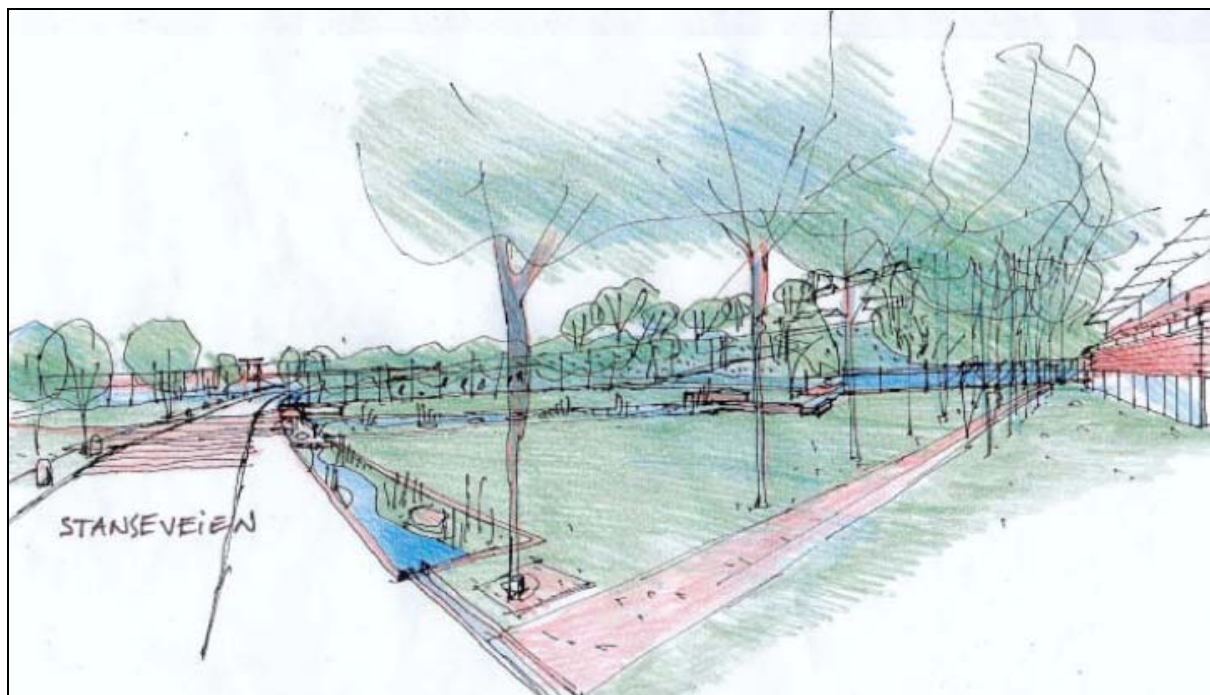
Alnavisjonen

Oslo kommune har utarbeidet et byøkologisk program. I byrådet ble det i 2003 bestemt at enkelte deler av programmet skal være særskilte innsatsområder for kommende periode (Bystyremelding 1-2003). Innsatsområde 3 er i Byøkologisk program uttrykt som at "Oslo skal styrke sin blågrønne struktur". Blant delmålene er "Oslo skal åpne byens elver der dette er mulig" og "Oslo skal forvalte sitt biologiske mangfold på en bærekraftig måte" (Oslo kommune 2003 : 4). Oslo kommune har utarbeidet følgende visjon for Groruddalen: "å forsterke og utvikle dalens blå-grønne struktur og styrke det biologiske mangfoldet". Visjonen er uttrykt i idérapporten "En Vandring med Vann" (Visjonsplan for Alna 2002a). Rapporten skal vise tiltak og muligheter for hvordan kommunens visjon for Groruddalen kan realiseres (Visjonsplan for Alna 2002b). Hovedfokus i idérapporten er målene om å bedre vassdragets evne til å rense seg selv ved å åpne elver og bekker som nå er lukket. Man ønsket også å synliggjøre vassdraget ved å bygge

dammer. De skal både ha en visuell funksjon slik at publikum kan oppleve og forstå vassdraget, og være et tiltak for å forbedre vannkvaliteten. Dammene skal virke som fordrøyingsbassenger og gi biologisk rensing av overvann. Det har også vært viktig å etablere en sammenhengende turvei fra fjorden til marka, med fine møteplasser underveis. I dette perspektivet blir Hølaløkka første ledd i en større plan for å lage et sammenhengende grønt belte langs elva.

Hølaløkka vannpark

"Hølaløkka vannpark" ble åpnet i 2004, basert på "Alnavisjonen". Her ønsket man å slippe deler av vannet i Leirfossen ut gjennom små stryk til en dam i et nytt grøntanlegg. Der skulle det også opparbeides ballsletter (Visjonsplan for Alna 2002b). **Figur 1** viser en skisse av hvordan man så for seg dette nye området.

Figur 1 Skisse av ide for Hølaløkka hentet fra "En Vandring med Vann" (Visjonsplan for Alna 2002b).

Arealet var kommunalt friområde, så opprettelsen av Hølaløkka kunne gjennomføres uten andre aktører (Oslo kommune 2007). Selve vannparken er omtrent 0,15 hektar, i tillegg kommer de ikke-/lite bearbejdede delene, i hovedsak skog. Arbeidet ble påbegynt i september 2003 og Hølaløkka ble åpnet i september 2004 (Plankontoret for Groruddalen 2003). Den betegnes av VAV som en vannpark (VAV 2005b). Området rundt er preget av industri, trafikkerte veier og bolighus. De nærmeste naboene er Stanseveien i øst, bussgarasjer i sør, bolighus i vest og verksted- og lagerbygg i nord-nordøst.

Både før og etter etableringen gjorde kommunen en innsats for å spre informasjon om prosjektet. Visjonsplanen ble presentert for alle statlige og private aktører som var involvert i utviklingen av Groruddalen gjennom en konferanse. Informasjon ble også gjort tilgjengelig gjennom publikasjoner i ulike media, internett og en vandretstilling. Vandretstillingen ble blant annet presentert på skoler, kjøpesentre og bibliotek (Nordeide 2005).

Ved etableringen ble det som nevnt lagt vekt på tre elementer: 1) vannmiljø, 2) biologisk mangfold og 3) møteplass. Dette sammenfaller i stor grad med hovedmålet for programområde 2 som er nevnt over. Anlegget skal dermed fylle mange funksjoner. Det er et biologisk rensesystem for elvevann og overløpsvann (Terje Nordeide, pers.medd.), et byøkologisk forsøk, et område med høyt biologisk mangfold, en del av grønstruktur- og bydelsutviklingen i Oslo, og et

---

møtested. Stedet settes også inn i en kulturell og lokalhistorisk kontekst. Det skjer særlig gjennom arrangementer i parken, slik som lysvandring om høsten. Lysvandringen er et arrangement i regi av Alnaelvas venner der det settes opp fakkelbokser langs hele elva, og det er stands og underholdning på veien. I 2007 var det blant annet korsang og andre musikalske innslag og både speidere, vann- og avløpsetaten, lokale historielag og OBOS bidro (Alnaelvas venner 2007). Gjennom en områdebeskrivelse vil vi nå forsøke å gi et inntrykk av hvordan området har blitt.

3 Områdebeskrivelse

Hølaløkka er det konkrete stedet denne rapporten undersøker. Det ligger på Grorud i Oslo, ikke langt fra Grorud stasjon (se kart i **figur 2**). Teoriene om rehabilitering, naturbegrep og landskapsopplevelse skal alle sees i forhold til dette bestemte området. Derfor er det viktig å vite hvordan akkurat dette stedet er. Målet med områdebeskrivelsen er å gi et bilde av Hølaløkka, slik det framstod for brukerne sommeren og høsten 2007.

Området som nå heter Hølaløkka vannpark korresponderer til parsell 8 – Nordtvedt – i rapporten "Flora og vegetasjon langs Alna og Tokerudbekken", skrevet av Bendiksen og Bakkestuen (2000). Det er biologiske registreringer som er gjort i tidsrommet 1989-1993 og supplert i 1999. Det er registrert sopp og karplanter, og området er vurdert i forhold til ulike egenskaper. For artslistene, se Bendiksen og Bakkestuen (2000) og Balle (1993). I 2005 var det høye konsentrasjoner av gulgrønnalgen *Tribonema* i vannet i anlegget (Museth et al. 2008).

3.1 Å komme dit

Det er flere veier å komme inn i området på, men hovedsakelig er det tre innganger til anlegget (**figur 3**). Nord for anlegget ligger blant annet Grorud senter og Grorud T-banestasjon. Derfra går det tursti ned til Hølaløkka. Nord- og vestfra kan man komme inn gjennom skogen eller via gangveien. Fra sørøst kommer man på gangvei fra Stanseveien. Det er den veien man møter området hvis man kommer fra Grorud jernbanestasjon.

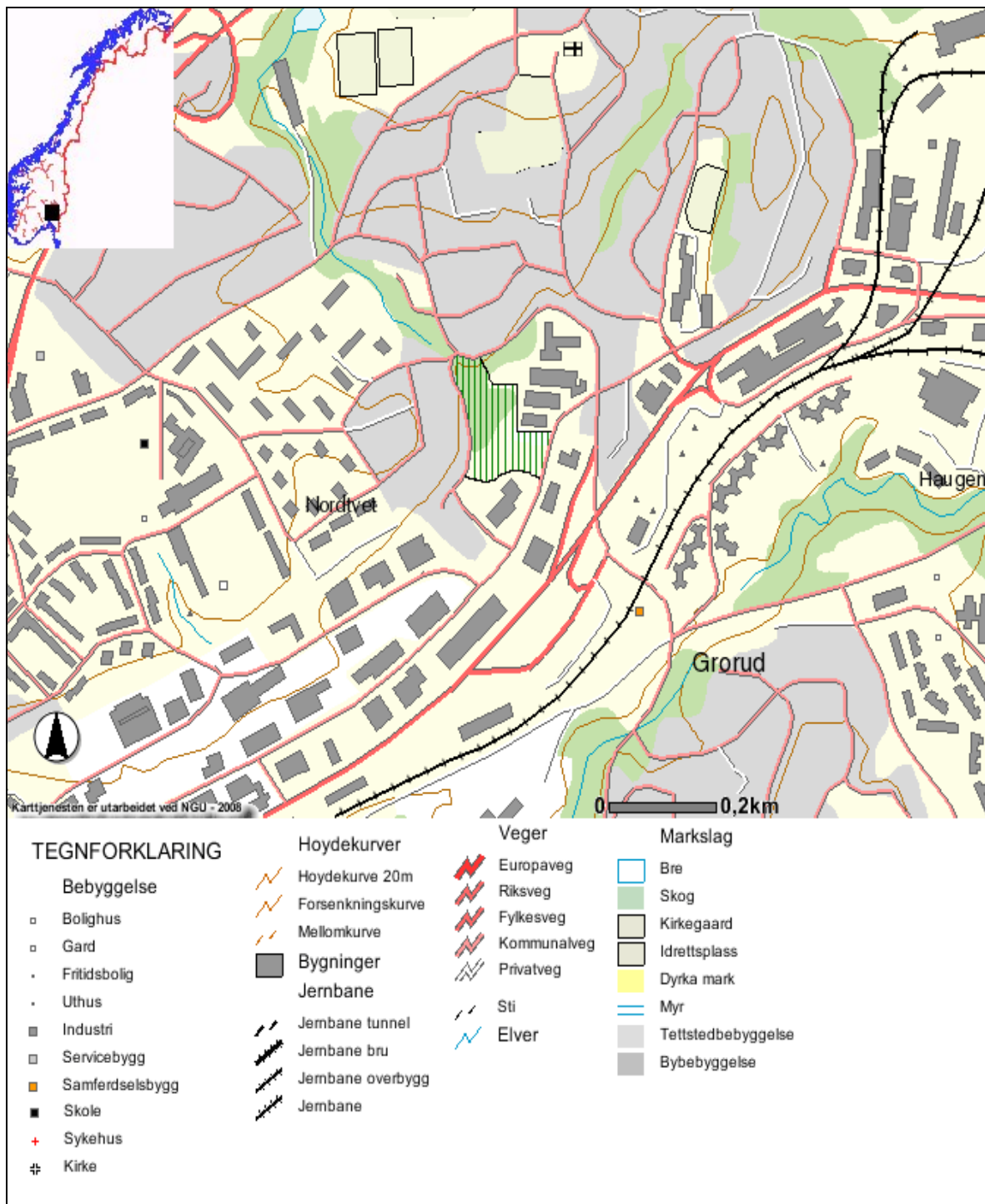
Figur 3 viser en tegning som beskriver Hølaløkka. Der er inngangene merket av, sammen med stier og framtrepende elementer på området. De nærmeste bygningene og veiene er også tegnet inn.

Gangveien som kommer inn fra vest har dekke av rødlig grus. Den går i en bue sørvest for enga. Det er plantet noen trær i ytterkanten, som nok senere kommer til å skjerme for bussparkeringsplassen nedenfor. Nederst vider grusdekket seg ut til en liten plass som fortsetter mot øst, til Stanseveien, og mot nord, til brygga (**figur 4**). Der grusdekket begynner, går det også et lite tråkk ned midt i enga. Det vokste igjen i løpet av sommeren 2007, men så ut til å bli tatt i bruk igjen da veksten avtok, og plantene begynte å visne. Bakken var ganske leirete, og stien ble glatt når det var vått.

Gjennom skogen går det en sti langs en liten rygg, tett bevokst med løvtrær. Når man dukker inn i skogen, ser man ikke så mye av hva som ligger utenfor, man blir lukket inn. Ute på kanten av ryggen kan man få fin utsikt til området. Stien slynger seg videre nedover til bekken. Her måtte man tidligere hoppe på steinene for å komme over. I september 2007 ble det satt opp ei lita bru som leder ut på stien som kommer fra fossen.

I sørøst kommer man inn fra gangveien langs Stanseveien. Der Hølaløkka og gangveien går parallelt, er det plassert et vannfall over et stort granittsua. Dette vannfallet, vannplantene og skogen i bakgrunnen er bildet man møter når man kommer fra øst (**figur 5 & 6**). Man ledes inn i området på en grussti som ender på den samme lille plassen som stien vestfra. Det er plassert benker langs stien på den siden som vender mot våtmarka, se **figur 4**.

Det er også en sti ned til området ved fossen i nord. Den er ganske utilgjengelig, og det er dumpet noe søppel der. Den kommer ut ved en sedimenteringsdam, som er vist midt i **figur 7**, og møter en gruset gangsti som går langs et espalier i en vinkel ned mot den store dammen. Ved espalieret, som er synlig til høyre i **figur 7** er det plantet klatreplanter som minsker utsynet til parkeringsplassen og lagerbyggene i nord og øst.

Figur 2 Kart over Grorudområdet. Hølaløkka ligger midt på kartet og er skravert grønt. (Arealis [4.3.08])

Figur 3 Oversiktstegning over Hølaløkken (EcoArk 2006). De røde strekene markerer stier.

Figur 4 Hølaløkka sett fra vest, der grusstien går ned (foto: Jon Museth)

Figur 5 Hølaløkka slik den møter den som kommer fra Grorud stasjon (foto: Kirsten Marthinsen)

Figur 6 Detalj fra sørøst, vannfall over granittsua (foto: Kirsten Marthinsen).

Figur 7 En grussti fører inn til en sedimenteringsdam der vannet fra fossen kommer ned i nord (foto: Kirsten Marthinsen)

3.2 Å være der

Hølaløkka kan sies å være sammensatt av tre ulike aspekter. Det ene er det som var der opprinnelig, slik som skogen og fossen. De delene har et *naturlig preg* og kan sies å ligge nær "første natur", som er beskrevet på side 12. Det andre aspektet tar utgangspunkt i en *rest av kulturlandskapet* som var der fra før, og kan forstås som en type "andre natur". Enga er et eksempel på dette. Bekken og dammen er en gjenåpning og tilrettelegging av det tidligere elveløpet, og er tydelig kulturpreget. Det tredje er det som er *helt nytt*, som våtmarka, dammen og møbleringen. De kan forstås som en type "tredje natur". Disse tre aspektene danner en slags mosaikk i spekteret fra gammelt til nytt, fra første til tredje natur og fra natur til kultur.

Skogen

Skogen er et arealmessig stort element på Hølaløkka. Den inneholder mange trær av ulike arter og i ulik størrelse, fra kratt til store furutrær, både døde og levende trær. De døde trærne står som sølvgrå søyler opp fra løvverket. Sett nedenfra danner skogen en slags vegg eller en levende kulisser bak dammen, en kulisser som endrer seg fra årstid til årstid, men som likevel er den samme. Når man først har kommet inn i skogen, er deler av den tilgjengelig, fordi stien går igjennom. Terrenget utenfor stien er imidlertid ganske bratt og utilgjengelig. Skogen er også tilholdssted for en rekke fuglearter. Fossen er skjult, men man kan høre lyden av den fra skogen og fra stien inne ved sedimenteringsdammen. Det er også mulig å gå opp langs høyre side av fossen og se på den, men det er som nevnt ganske vanskelig. Inne i kroken ved fossen skal det høres mye fuglesang om våren. Skogen er av de elementene som kommer inn under kategoriene gammelt og natur. Den står som den har stått før Hølaløkka vannpark ble bygget og er ikke endret. Trærne har fått etablere seg og vokse fritt.

Figur 8 Skogen sett fra plenen (foto: Jon Museth).

Figur 9. Skogen sett fra sør (foto: Kirsten Marthinsen).

Enga

Enga fantes fra før, men har nå blitt et element for seg selv. Den er en rest av et tidligere kulturlandskap, men den har blitt noe tilplantet og en grussti er etablert i ytterkanten. Den gir inntrykk av å være menneskepåvirket mer enn menneskeskapt. Fargene på enga varierer gjennom året, fra grønn og gul om våren via hvit og lilla om sommeren til grå og brun på høsten, og hvit av snø om vinteren. Den er full av fargerike blomster tidlig på sommeren, senere dominerer tistel, burot og reinfann (**figur 10**). Etableringen av de siste artene skyldes at det øverste jordlaget på deler av enga ble utilsiktet fjernet av entreprenøren da anlegget ble opparbeidet (Museth et al. 2008).

Dammen

Den store dammen er det mest iøynefallende på Høllaløkka. Deler av bredden er steinsatt, og brygga inviterer til å gå nærmere og se på vannet (**figur 11**). Bekkene ovenfor og nedenfor dammen lager fine klukkende og rennende lyder. Ofte svømmer det en flokk stökkender på vannet, det er måker der, og hegre og skarv er også observert. Det svømmer småfisk i vannet, de er ofte på grunne områder nær land, men piler av gårde når det kommer folk. På klare dager speiler trærne i skogen seg i vannet. Det er egentlig to dammer på området. Den andre er den lille sedimenteringsdammen som ligger rett nedenfor fossen (**figur 7**). Det er skyggefullt der bak, og vannet er ofte ganske grumsete. Det er bygget ei betongtrapp ned i vannet. Fra denne dammen renner vannet i en bekk langs stien med espalieret og ned til den store dammen. Dammen og bekkene er av de nyanlagte delene i parken. Bekkeløpet og dambassengene er gravd ut og kanten rundt dammen er steinsatt. Men selve vannet er som det alltid har vært. Det er som det er natur fylt oppi en ny ramme: Ledet vann som utfolder sin vann-natur innenfor rammene av det bygde. Ved dammen er det laget en slags demning med overløpsrenner som fører vannet videre til våtmarka (**figur 12**).

Figur 10 Enga og stien som kommer ned fra vest (foto: Kirsten Marthinsen).

Våtmarkene

Våtmarkene ligger nærmest Stanseveien, hvor det er en del tung trafikk, som vises i **figur 13**. Det er kanskje den delen av det levende på Hølaløkkka som tydeligst er menneskeskapt. De ligner så lite på noe annet man finner i området. Det er et fint element, med flere mindre vannspeil og planter rundt, sverdliljer og dunkjevle, skogsivaks og svartor. Det er et område som ikke er særlig tilgjengelig for mennesker, rensefunksjonen er antakelig viktigere. Ender og måker svømmer gjerne her. De foregående somrene har det vært problemer med algevekst i anlegget, da særlig i våtmarkene (VAV 2005a). Sommeren 2007 var ikke dette noe stort problem. Vanngjennomstrømmingen var god gjennom hele sommeren. Det dannet seg noe algevekst, men det dekket bare mindre områder.

Brygga og benkene

Når man kommer inn på området, er brygga et naturlig sted å stoppe. Den er laget i ubehandlet tre. Fra den har man god oversikt over parken. Benkene er i samme ubehandlede materiale, med "bein" i jern som har fått ruste til en varm rødbrun farge (**figur 14**). Brygga og benkene er de elementene på Hølaløkkka som er tydeligst bygde og nye, og de med mest kulturpreg. Sammen med grusstiene og den lille sletta (se **figur 4**) som klippes som plen, er de med på å gi anlegget et uttrykk som park. Benkene er enkle i formen, men det er tydelig at de er til å sitte på. Samtidig er de alltid plassert flere sammen og danner nærmest kunstinstallasjoner, stramme skulpturer med funksjon. Det rustne jernmaterialet går igjen i espalieret som følger stien inn mot den lille dammen ved fossen. Der brytes strengheten i form og materiale med klatreplantene villvin og humle. Demningen er også blant de nye, bygde og strenge elementene. Alle er røffe, de tåler vær og vind, tåler bruk og gjør kanskje naturpreget sterkere ved å ikke skape så sterk kontrast til de mer naturlige delene.

Figur 11 *Dammen*. Foto: Jon Museth

Figur 12 *Demning med overløpsrenner* (foto: Jon Museth).

Figur 13 Deler av våtmarka og utsikten mot veien (foto: Jon Museth).

Figur 14 Brygga og benkene ved dammen (foto: Jon Museth).

4 Materiale og metode

Metodene intervju og observasjon ble benyttet for å finne svar på spørsmålet om hvordan Hølaløkka oppfattes og oppleves. Undersøkelsene ble utført i perioden mai til november 2007, og de dekket tidsrommet 07.00 - 19.00. Ikke alle deler av tidsrommet ble dekket likt. Etter å ha fått et inntrykk av bruken, ble innsatsen konsentrert på de tidsrommene da området ble mest brukt. Fra og med september var undersøkelsene konsentrert om intervjuer. Helgene utgjorde 31,3 timer og hverdagene 50,1 timer. Dette ga til sammen 379 observasjoner og 27 intervjuer.

Observasjonene ga informasjon om *hvordan* området oppfattes og brukes og ga både kvalitativ og kvantitativ informasjon. Intervjuene ga informasjon om *hvorfor* Hølaløkka oppfattes, oppleves og brukes slik den gjør, i form av kvalitative data. For å få fram folks opplevelser og tanker om Hølaløkka ble de intervjuet mens de var i området, og den faktiske bruken ble observert.

4.1 Observasjoner og intervjuer

Observasjonene ble gjort for å finne ut hvordan området ble brukt. De kan gi svar på spørsmål om når det var folk på Hølaløkka, hvor på området de oppholdt seg og hva de gjorde der. Området ble delt inn i tre soner, og det ble satt navn på stedene der man kunne gå inn og ut (**figur 15**). Disse tre sonene er tydelig ulike i vegetasjon og tilgjengelighet. Man kunne derfor forvente at de ville bli brukt forskjellig. Sone 1 er plen, benker, grussti og ei eng. Sone 2 er våtmarkene med kantvegetasjon, små gressdekkede områder, et noe sumpaktig område og en del åpent vann. Sone 3 består for det meste av skog, bekk og sti. Hver registrering beskrev hvor mange mennesker som var i gruppen (antall), hvem de var (type, f.eks. eldre mann, dame, barn, hund), på hvilket tidspunkt de kom inn i området og når de gikk ut igjen, hvor de kom inn og hvor de gikk ut. Det ble også registrert hva de gjorde, for eksempel om de gikk igjennom eller satte seg på en benk, leste bok, luftet hund, spiste eller liknende. Sonebruk og om de ble intervjuet ble notert. Dette ble ført inn i et registreringskjema (**tabell 2**).

For hver dag ble det registrert når observeringen startet og sluttet, hvilken ukedag det var, hvordan været var og eventuelt andre iøynefallende ting eller hendelser. Tidspunktet en person kom inn, er satt til da observatøren fikk øye på personen. Oversikten over det meste av området var god, så det skulle ikke påvirke oppholdstidene nevneverdig. Opplysningene som ble notert var ikke av en slik art at enkeltpersoner kan identifiseres.

Intervjuene ble gjort for å få fram dybden i opplevelser og oppfatninger knyttet til Hølaløkka. Samfunnsvitenskapelige data stammer ofte fra kvalitative intervjuer eller samtaler (Aase & Fossåskaret 2007). Det er flere måter å gjøre det på. Metoden som er benyttet her kan klassifiseres som kvalitative, halvstrukturerte intervjuer, noen ganger med et preg av feltsamtale. Det var hovedsakelig de som stoppet i området som ble intervjuet. Dette var for å spørre de som faktisk brukte stedet hva de opplevde og hvorfor de oppholdt seg der. De som ikke oppholdt seg der, men bare gikk igjennom Hølaløkka på vei til eller fra noe, hadde sikkert også en opplevelse av området. Deres opplevelser kommer ikke fram i disse dataene.

Intervjuene ble utført etter en intervjuguide. Den dekket fem temaområder. Stikkordene for temaområdene var 1) informasjon om området, 2) synspunkter på anlegget, 3) natur eller park?, 4) opplevelse og 5) bruk av området. Målet var å få fram dybden i opplevelser og tanker om stedet. Intervjuene hadde form som dybdeintervjuer, og inneholdt få ferdig formulerte spørsmål. Dermed kunne intervjuobjektene formulere seg selv, slik at det ble en samtale. Det ble gjort for ikke å legge ord i munnen på noen eller stille ledende spørsmål, men la dem ta opp det de selv syntes var viktig. Intervjuet ble penset innom de fem temaene i løpet av samtalen.

Figur 15 Oversikt over soneinndelingen, stier og navn på inn-/utganger. Soner er markert med rødt, stier med svart, inn- og utganger med bokstav og tall (unntatt N), soner kun med tall. (Kilde: EcoArk 2006)

Tabell 2 Kolonnene i observasjonsskjemaet inneholdt følgende:

Obs.nr	Antall	Type	INN		UT		Aktivitet	Sone	Intervju
			Tid	Vei	Tid	Vei			

Intervjuene ble innledet med å fortelle hvem som gjorde intervjuene og hvorfor, og deretter ble det spurt om det var mulig å få et kort intervju med personen(e). Hvis det var flere sammen ble de intervjuet som en gruppe, for ikke å skille ut en av dem. Det første temaet handlet om *informasjon, kommunens målsetting og prioritering*. Spørsmålene kunne for eksempel være om de hadde fått informasjon om området fra kommunen, hva de trodde var kommunenes mål med området og hva de syntes om at denne typen tiltak ble prioritert. Kommunens mål (vannmiljø, biomangfold og møteplass) ble ikke tatt opp direkte gjennom intervjuet, av to grunner. For det første, for å unngå at intervjuet skulle oppfattes som noen test. For det andre for å fiske fram hva de hadde oppfattet. Slik ble det mulig å vurdere om den informasjonen kommunen hadde gått ut med, hadde nådd fram. Med andre ord – oppfattet publikum og planleggerne det samme?

Det andre temaet gjaldt *hva de syntes om anlegget*, hva som var fint og hva som var stygt. Det fortalte noe om hvordan de vurderte stedets estetiske kvaliteter, og ga også en pekepinn på hvordan de kategoriserte området. Det tredje temaet handlet om *hva de syntes dette var for slags område*, om de for eksempel ville kalle det en park, om de hadde noe navn på det og om de syntes det var natur. Natur kan være så mangt. I tittelen er Hølaløkka kalt for naturområde. Ordboka har imidlertid fem ulike forklaringer på ordet "natur" (Bokmålsordboka UiO 2007). Dermed er det ikke gitt hvilken definisjon folk svarte ut ifra når de ble spurt om stedet var natur. På Hølaløkka er det en blanding av opprinnelig skog og nytt opparbeidet område, og stedet kan plasseres i flere kategorier eller representere en helt ny landskapskategori. Derfor var det

interessant å høre hva folk la vekt på når de ble spurt om stedet var natur. Det nest siste temaet handlet om *hva vedkommende opplevde der*, hvorfor han/hun var der den dagen og hva han/hun oppsøkte, opplevde eller gjorde. Til slutt ble det spurt *hvilke deler av området personen brukte eller pleide å bruke, og hvorfor*. Intervjuene tok oftest 10-15 minutter.

Intervjuene ble ikke tatt opp på bånd, men det ble tatt notater underveis. Denne metoden ble valgt for å få en lav terskel på å delta på intervju. Ingen avslo å bli intervjuet. Ordvalget til informanten er forsøkt gjengitt i intervjuutskriftene. Det ga mulighet til å analysere begrepsbruken. En ulempe med å la være å ta opp samtalen på bånd kan være at det mangler informasjon om betoning og sammenhengen noe er nevnt i, og det er heller ikke så mange direkte sitater å analysere (Thagaard 2003).

Intervjuene ble analysert kvalitativt etter en metode som ligger nær empiribasert teoriutvikling (Nylén 2005; Thagaard 2003). Det ble først søkt etter enkle sammenhenger, som stygt og fint, om personen nevner vann eller ikke, om de syntes stedet var natur eller ikke. Deretter fulgte en granskning innenfor disse sammenhengene for å se på hva som lå bak, *hvorfor* folk mente Hølaløkka var fin eller stygg, natur eller ikke natur. Var det noe de sa som kunne fortelle hvordan de så på stedet, for eksempel hva de trakk fram som positivt? Resultatet av analysen ble videre vurdert i forhold til kommunens målsetninger, ettersom disse temaene også dukket opp i intervjuene. En matrisemodell er brukt for å vise forholdet mellom de ulike meningskategoriene som kom fram i intervjuene og kommunens målsettinger (**figur 16**). Meningskategoriene i matrisen er ikke de samme som temaene fra intervjuguiden. Det er fordi temaene ikke representerer den betydningen stedet har for folk. Temaene i intervjuguiden gir et utgangspunkt for å lete etter mening. De samme meningskategoriene som kom fram i intervjuene, kan man til dels finne i observasjonene, og i survey-undersøkelsene gjort av Museth et al. (2008).

5 Resultater

Undersøkelsene ble gjort på bakgrunn av data fra Museth et al. (2008). Ettersom undersøkelsene deres ble gjort på telefon og ofte med ferdige svaralternativer, var det interessant å se nærmere på *hvordan* stedet faktisk ble brukt, ved hjelp av observasjoner. Det ville gi grunnlag for å vurdere om bruken av området samsvarte med kommunens målsetninger. Bruken ville også være et uttrykk for hvordan publikum oppfattet landskapet. De gjennomførte intervjuene søkte å besvare: 1) Hvorfor gjorde de besøkende det de gjorde og hvorfor mente de det de mente, 2) Hvordan oppfattet brukerne stedet og hva opplevde de der? Intervjuene kan gi svar på hvilken mening som lå bak vurderingene og bruken. De kan også brukes til å vurdere om kommunens målsetninger om vannkvalitet, biologisk mangfold og møteplass kom fram i brukernes oppfatning av området.

Fire sentrale aspekter kom fram i arbeidet med intervjuene. De kan defineres som *estetikk, opplevelse, aktivitet og skjøtsel*. I intervjuene ble det spurt om det var noe folk syntes var fint eller stygt. Dermed kom det fram estetiske betraktninger. Det estetiske aspektet var ofte knyttet til vann. Betraktningene ble ofte fulgt av en beskrivelse av opplevelsen av det de likte eller mislikte. Spørsmål om folk syntes stedet kunne gi naturopplevelse bidro til å utvide beskrivelsene av opplevelser. Aktiviteter, ofte ved vannet, ble nevnt av flere. Det kom også fram at vannkvaliteten ble oppfattet som dårlig og vegetasjonen som for dårlig skjøttet. Svarene til intervjuobjektene var antakelig farget av hva de forventet, hva de var vant med og hva de hadde sett tidligere. De fire aspektene er viktige for å forklare hvordan Hølaløkka oppfattes og oppleves. Intervjuene er analysert i forhold til kommunens tre hovedmålsetninger. Hvert av de fire aspektene ovenfor diskuteres innenfor hver av målsetningene.

5.1 Vann

Vannet skilte seg ut som et sentralt tema i intervjuene. Alle hadde en mening om vannet. I 26 av 27 intervjuer nevnte intervjuobjektet vann i en eller annen sammenheng. Det er kanskje ikke så rart, tatt i betraktning at området domineres av en dam, en bekk og en våtmark. Det er mye vann der. Et godt vannmiljø er også et av hovedmålene i gjenåpningsprosjektet, og stedet har fått betegnelsen vannpark. Likevel er det interessant at nesten alle mener noe om vannet. Det er et element som blir lagt merke til. Hva betyr vannet for de som besøker Hølaløkka?

- Estetikk

Vannet i seg selv, stille og i bevegelse, ble verdsatt estetisk. Rammen rundt vannet, vannplanter og lysrefleksjon i vann var også elementer som ble satt pris på. Dette gjaldt både vannet i dammen, i bekken og i våtmarka. En mann sa han likte detaljer i forhold til vann, slik som overløpsrennene i demningen (**figur 12**), svaberget nederst mot veien (**figur 6**) og en steinspiral som finnes der vannet renner ned i kulverten igjen. På spørsmål om synspunkter på stedet var vanlige kommentarer at "det er fint med rennende vann" og "vannspeilene er fine". Andre likte sivene og vannplantene godt. Ei eldre dame sa at det var så fint med refleksjonen av sollyset i vannet. Hun mente det reflekterte varme også og fikk hele stedet til å virke varmere. Et voksent par som var på vei igjennom sa at de stoppet for å se på vannet som rant. Vannets sentrale posisjon kom fram i utsagn som "vannet gjør parken". Den kom også fram i navnet folk brukte på stedet, som "Dammen", "Høladammen" og "Speilvannet".

Samtidig som det kom fram estetisk positive ting ved vannet, var det også en viss ambivalens å spore. Vannkvaliteten var ikke særlig god, og det ble raskt lagt merke til. I surveyundersøkelsen (Museth et al. 2008) ble vannkvaliteten negativt vurdert, og både der og i intervjuene ble alger, grums og dårlig farge trukket fram som negativt. Det kom fram utsagn av typen "Det må ikke bli for mye alger" og "Vannet er grumsete", med tydelig negative konnotasjoner. Grums og alger ble særlig kommentert på dager da det var ekstra tydelig.

- Opplevelse

Opplevelsen av vannet var ganske sterk og virket viktig for brukerne. Da intervjuene ble gjort, ble det spurt spesifikt om personen mente han eller hun kunne få naturopplevelser på området, og hva som bidro til denne opplevelsen. Vann ble ofte trukket fram som et element som ga naturopplevelse. Det gjaldt særlig *lyden* av vann, men også opplevelsen av å se vann. Ei dame sa "Det er deilig beroligende å sitte og høre på vannet som renner". Andre sa "Det er en fin vannlyd, den kan gi naturopplevelse". En mann mente at "bare det er vann er det ganske lett å få naturopplevelse". Ei eldre dame mente at lyden av vannet var "nesten som musikk". Det var spesielt rundt spørsmålet om naturopplevelse at opplevelsen av vann ble tatt opp, men det dukket også opp i andre sammenhenger. Uansett sammenheng var det en positiv opplevelse. Et sitat som nok er dekkende for manges opplevelser er at "vann skaper ro". Vannet virket beroligende, det skapte en rolig atmosfære og ga ro og stillhet til de besøkende. Som ei sa, "det er jo ikke stille her, men det føles stille, kanskje på grunn av lyden av vannet? Ørene fokuserer på den og så kommer alle de andre lydene i bakgrunnen". Denne roen og stillheten ble også trukket fram som en viktig del av en naturopplevelse.

- Aktivitet

Som vist i **figur 15** i metodekapitlet, ble Hølaløkka delt opp i tre soner med ulik karakter. Når folk stoppet, var det sone 1 de brukte mest. Det var der det var flest benker, stiene gikk hovedsakelig gjennom denne sonen og brygga befant seg der. Sone 2, våtmarka, ble lite brukt, mens sone 3, skogen og området nord for demningen, ble moderat brukt. Sonebruken var omtrent den samme på hverdager som i helgene. Over 80 % av stoppene var relatert til vann. Mer nøyaktig informasjon om observasjonene finnes hos Marthinsen (2008). Sone 1 ga god mulighet for nærhet til vann. De besøkende gikk nærmere og så på vannet, de tok på det, tok bilde av det, lekte med noe i eller ved vannet eller matet endene. Ei dame sa hun hadde sett folk kjøre med modellbåter på dammen. Det var en aktivitet som også ble observert. En mann fortalte at han var glad i å fiske, men han hadde ikke sett noe fisk i vannet på Hølaløkka. Han skulle gjerne ha brukt stedet til å fiske. På spørsmål om hvorfor personen kom dit, kunne vann være en grunn. Ei dame svarte for eksempel at hun kom fordi hun likte å sitte der og høre på vannet. Det kom også fram ønsker om en badeplass på Hølaløkka. Samtidig så folk at vannet ikke var egnet som badevann. To jenter mente det hadde vært fint hvis det gikk an å bade der, særlig for barn. Ei dame med to barn sa at "det er dumt at det er så grumsete vann, det er vann til å se på, ikke til å bade i." Ei annen dame sa hun gjerne skulle gått til Hølaløkka og badet om kveldene hvis vannet hadde vært reint. Hun hadde spurt folk som tok vannprøver om det gikk an å bade der, men det ble hun frarådet. Så hun hadde vasset, men ikke badet. Badetemaet ble oftest nevnt når det var mest aktuelt, det vil si mens det var sommer og varmt og været tilsa bading.

- Skjøtsel

Vannmiljøet, som var en av de tingene kommunen vektla, var noe publikum også var opptatt av. Brukerne hadde en opplevelse av vannets "helsetilstand". Flere opplevde at vannet var forurenset. En familiefar sa "Vannet ser ikke særlig rent ut, det burde vært rensset". De som jobbet på verkstedet som ligger inntil området mente også at vannkvaliteten var dårlig. De hadde sett at "det ble satt ut fisk her i fjor. De døde. Lå og fløyt i vannet...". Men de hadde notert seg at "de (VAV) har vært flinke til å ta vannprøver her i sommer". At de brukte formuleringen "flinke til" kan tolkes dit hen at de syntes det var positivt at vannkvaliteten ble fulgt opp. Skjøtsel ble etterlyst i forhold til algeveksten. Ei dame sa "Jeg håper at parken blir stelt med så det ikke blir for mye alger".

Kommunens mål om at Hølaløkka vannpark skulle rense vannet og gi bedre vannmiljø var lite kjent blant brukerne. Bare ganske få av intervjuobjektene kjente til kommunens planer om videre åpning av elva, eller at dammene og våtmarka skulle rense vannet. Ei hadde hørt at de skulle "gjenopprette elva sånn som den var", og et par eldre damer visste at vannet ble rensset.

5.2 Biologisk mangfold

Biologisk mangfold var det andre av kommunens hovedmål for Hølaløkka. I den grad biologisk mangfold ble vektlagt av intervjuobjektene var det oftest relatert til estetikk eller skjøtsel. Ingen av de som ble intervjuet brukte nøyaktig det begrepet. I dette avsnittet er estetikk og skjøtsel slått sammen, fordi betraktningene rundt dem er svært sammenvevd.

- Estetikk og skjøtsel

Det var plantesamfunnet som var i fokus når folk snakket om estetikk i forhold til biomangfold. Elementer som skogen bak dammen, blomster, vannplanter og trær ble opplevd som pene. Et par gamle damer sa for eksempel at det var "veldig fint med blomstene, endene og vannet".

Variasjon i vegetasjonen, at den virket "naturlig" og syntes å høre til der, ble også satt pris på. Noen ønsket villmarkspreg og stedegen vegetasjon, andre ville ha et mer frisert område med blomsterbed og tydelig stell. Hva man synes er pent og stygt i denne sammenhengen, og dermed hvilke skjøtselstiltak man etterlyser, avhenger antakelig av hvilke forventninger man har til stedet. Hvis man forventer at det skal ha natur-/villmarkspreg, vil ville planter og døde trær virke naturlig. Hvis man forventer at det skal være en velholdt park med kulturpreg, vil slike elementer virke skjæmmende.

Spenningen mellom natur- og kulturforventningene kan illustreres med et sitat fra ei dame som var på vei igjennom området. Hun mente det var positivt med markblomster og "naturlige" planter. Planter kan jo sjelden sies å være "unaturlige", med mindre de er av plast, men i denne sammenheng skulle nok naturlig være synonymt med "ikke malplassert". "Naturlige" planter kunne samtidig bety "planter som hører til i naturen/villmarka". Det hun antakelig mente var at plantene ikke virket malplassert, de hørte til der og var med på å gi stedet naturpreg, noe hun satte pris på. Den samme personen sa også at hun håpet parken ble stelt med så ikke ugraset tok overhånd. Denne uttalelsen peker i retning av at hun mente stedet hadde kulturpreg. De fleste vil ikke kommentere ugraset og mangelen på stell i villmarka. Her kom altså begge forventningene til syne hos samme person. En mann som nok også syntes stedet var kulturpreget, mente det gjerne kunne vært "blomsterbed eller noe" på Hølaløkka og syntes vegetasjonen trengte skjøtsel. To damer uttalte at "man kunne ha hugget noen trær i den skråningen, det vokser igjen over alt. Man burde også fjerne de døde trærne, de er ikke pene, og kanskje tynne i krattet så furuene får nok lys. De kommer ikke helt til sin rett". Ei annen dame som pleide å være der en gang i blant fortalte at hun likte trærne bak dammen godt. Dammen hadde ikke vært den samme uten de trærne i bakgrunnen, mente hun. Det var altså kontrasterende oppfatninger om hvordan Hølaløkka skulle se ut. Det var også forskjell i type skjøtsel som ble etterspurt. Noen ønsket tilrettelegging, med for eksempel blomsterbed, andre ønsket at det skulle utvises omsorg for stedet.

Materialene og formgivingen på Hølaløkka syntes å stå i kontrast til de biologiske elementene på stedet. Spenningen er forsøkt belyst i områdebeskrivelsen. Enkelte satte pris på nettopp dette aspektet ved stedet, "kontrastene mellom frodig grønt og stramme linjer" som et par som var der og fotograferte formulerte det. De syntes det var fint og stilig. Kontrastene tiltalte imidlertid ikke alle. To unge jenter som var der for første gang syntes brygga og benkene ga et sterilt inntrykk. De likte bedre de frodigere delene. En mann sa at han likte klatreplantene på espalieret langs bekken mot nord (**figur 7**), men ikke "de rustne greiene" de klatret på.

- Opplevelse

Hølaløkka inneholder som nevnt flere ulike landskapstyper, både opprinnelig skog, rester av kulturlandskap og nyetablert bekk, dam og våtmark. Det gir flere biotoper og brukerne får potensielt anledning til å oppleve et mangfold av arter. I intervjuene kom det fram at variasjon i vegetasjonen og et rikt fugleliv ble verdsatt. Ei dame som var innom anlegget med sine to døtre mente at vegetasjonen var bra fordi den var variert. Hun satte også pris på innslaget av skog, for hun likte å gå i skogen. Da var det fint med litt skog i nærmiljøet så de ikke alltid trengte å reise opp i Lillomarka. I historier om folks opplevelser med det biologiske mangfoldet

på stedet var det særlig fuglene som engasjerte. Ei dame fortalte engasjert om en fugleopplevelse hun hadde hatt. Hun pleide å sitte en del ved dammen, og en dag da det regnet fælt hadde det kommet en spesiell fugl som ikke pleide å være der. Den hadde dykket masse og hun hadde stått lenge og sett på den. Ei dame som brukte stedet en del, sa det var fint å gå inn mot sedimenteringsdammen, for der var det så fin fuglesang. En mann fortalte at når han så endene som svømte på vannet, tenkte han at "kanskje kommer det andre dyr hit også?", og han likte tanken på det biologiske mangfoldet han antok kunne være der, men som han ikke så. En av mennene som jobbet på verkstedet, sa at han en dag hadde talt nesten 20 ender som "dykket og hadde det moro". Både observasjonene og intervjuene viste at folk kom til Hølaløkka for å mate endene.

De biotiske elementene, trær, blomster, fugler, vann og at det var grønt, ble ofte trukket fram som svar på spørsmål om hva som skulle til for å gi naturopplevelse, i tillegg til fred og ro. Det er nok ikke slik at dette gir noe fasitsvar på hva et område skal inneholde for å gi naturopplevelse. Ei dame som var ute med barnevogn sa at det grønne, trærne og vannet ga henne naturopplevelse på Hølaløkka. Underforstått virket det som hun mente at det kunne være andre ting andre steder. Det er jo ikke så underlig. Vidda om vinteren kan gi naturopplevelse selv om det verken er grønt, trær eller vann der. Ei eldre dame sa hun ikke ville plukke blomstene på Hølaløkka. Hun betraktet dem som "litt hellige", de måtte få stå slik at andre også kunne ha glede av dem.

- Aktivitet

Intervjuobjektene sa ikke så mye om dette. Det å se eller høre på fuglene, som er beskrevet under "opplevelse" i avsnittet over, kan kalles en aktivitet hvis det er formålet med besøket på Hølaløkka. Det blir likevel presentert under kategorien "opplevelse", fordi inntrykket er at det er opplevelsen av dette som er viktig, ikke aktiviteten i seg selv. Mennene på verkstedet nevnte at de har sett skoleklasser som så ut til å ha naturfagundervisning på Hølaløkka. Da var aktiviteten i seg selv antakelig hovedmålet.

5.3 Møteplass/Rekreasjon

Det siste av kommunens hovedmål var at Hølaløkka skulle være en møteplass og et sted for rekreasjon. Intervjuobjektene opplevde Hølaløkka slik. På spørsmål om hva de trodde hadde vært målet med området var svaret ofte at det måtte ha vært å lage en møteplass eller rekreasjonsområde. Observasjonene viste at få stoppet og at de besøkende kom alene eller i små grupper. Intervjuobjektene var (med ett unntak) de som stoppet. Også her er estetikk og skjøtsel slått sammen, ettersom folk gjerne etterlyste skjøtsel av estetiske årsaker.

- Estetikk og skjøtsel

Steder man opplever som stygge, vil man sjelden oppsøke. Naturelementer kan bidra til å senke eller øke områdets estetiske verdi. Et eldre ektepar syntes ikke Hølaløkka var noe fint. De mente vannet var stygt, det var for mye ugras, og benkene stod og ble stygge, de kunne trengt et strøk maling. De syntes altså at både de naturlige og bygde elementene var stygge, de brukte ikke området og trodde ikke andre ville gjøre det heller. Den neste som ble intervjuet var ei dame som mente det motsatte. Hun syntes området var fint og naturlig. Hun trodde naboene til området brukte det en del til grilling, og hun visste at det var arrangement der i forbindelse med lysvandring langs Alna om høsten. Denne personen likte de naturlige elementene, brukte stedet til rekreasjon og trodde andre brukte det på tilsvarende måte. Ei annen dame nevnte de bygde elementene som fine, brygga, espalieret mot verkstedet, steinene langs vannet. Også hun brukte området noe, og så at andre også gjorde det. Det er vanskelig å skille mellom hvordan ulike former for opplevelse, som for eksempel estetikk, lyd og lukt, bidrar til opplevelsen av stedet. Som ei dame uttrykte det "Det man kan se, lukte og føle er viktig i en naturopplevelse. Mest se kanskje. Men jeg hadde ikke fått like fin naturopplevelse om det for eksempel hadde luktet vondt her".

- Opplevelse

Hva som bidrar til opplevelsen av rekreasjon, er sammensatt. Det er tydelig at de som brukte parken, kunne få opplevelse av rekreasjon når de var der. De opplevde også stillhet og ro og en person sa han opplevde avkobling. Folk sa om Hølaløkka at det var et fredelig, koselig og trivelig sted. Andre uttrykk som ble brukt var "oase" og "perle". Uttalelsene om ro og rekreasjon var gjerne koblet til uttalelser om naturopplevelse. Et par eldre damer sa: "Det gir naturopplevelse å se at det er liv, trærne, endene, lyden av vannet, det er nesten som musikk, det er beroligende å høre på." De begynte å snakke om naturopplevelse og endte opp med ro. Det samme gjorde en indisk mann. Han begynte med å si at han syntes Hølaløkka var natur, og at han kunne få naturopplevelse der. Så sa han at han syntes det var godt å komme ut, for da kunne han se på naturen rundt seg og koble av på en bedre måte enn hjemme. Et tredje eksempel er ei dame som brukte området nå og da. Hun sa hun fikk "en naturopplevelse her på grunn av det jeg ser, som jeg synes er natur, og en opplevelse av stillhet". Hun fortsatte å fortelle om stillheten. "Lyden av vannet gir stillhet. Jeg har slitt en del (psykisk) i sommer og da har det vært godt å oppsøke natur. Godt å være i naturen. Det gir en ro". En mann mente også at naturopplevelse krevde fred og ro. Ikke alle fant den roen på Hølaløkka. To unge damer syntes det var for mye bilstøy, og dessuten ikke nok skjermet. Kanskje trengs også en visuell stillhet for å gi ro og naturopplevelse? Naturopplevelse og rekreasjon synes å henge sammen, og her understøtter resultatene tidligere forskning på menneskers preferanse for natur.

Gjennom intervjuene ble det tydelig at naturopplevelse ikke er det samme for alle. Noen trengte skog, noen trengte en følelse av å komme bort og være oppslukt av natur. En mann uttrykte at han trengte følelsen av å komme bort. Han sa "Hvis man sitter og ser opp på skogen bak dammen kjennes det litt unna biltrafikken, man kan tro man er lenger oppe i Marka. Men så trenger man bare vri litt på hodet også er man ikke det lenger". De eldre damene nevnt ovenfor, syntes det å være på Hølaløkka ga en fin følelse av å være et annet sted, vekk fra eksosen i gata. Ei dame mente hun trengte stillhet for å få naturopplevelse, mens en mann sa "Bare det er vann er det ganske lett å få naturopplevelse. Generelt trenger jeg fred og ro for å få en naturopplevelse". Et par som fotograferte der, mente naturopplevelse krevde at det de så rundt seg ikke var menneskeskapt.

Enkelte mente det var forskjellige grader av natur og grader av naturopplevelse. En mann sa det slik "Er det natur? Ja, det er da noe grønt, en liten oase. Det er litt natur". To unge damer opererte også med grader av natur. De sa de opplevde *elementer* av natur, men syntes det var for bråkete (særlig bilstøy), og mente de fikk mer naturopplevelse i Marka. Et par eldre damer som var ute og gikk tur syntes absolutt området var natur. "Tillaget natur riktignok, man ser at noen har plassert ting der", men det var like fullt natur. Ei nordnorsk dame syntes ikke området var park, "Men ja, det er natur", sa hun. Hun mente det finnes mye natur i Oslo, hvis man vil se den. Et tre eller en fugl for eksempel. Så ja, naturopplevelse kunne man også få her. "Fordi det er grønt, man får trafikken litt på avstand. Det kommer an på hva man er villig til å se". Et voksent par mente det samme. De sa om Hølaløkka at "Ja, det er natur, selv om det er plantet og kunstig laget. Det trenger ikke å være stor natur (som Hardangervidda for eksempel) for å være natur. Det er viktig å se de små tingene også. Det gir naturopplevelse". De to damene som syntes Hølaløkka var tillaget natur, skilte mellom ulike *typer* naturopplevelse. De mente naturopplevelse var avhengig av hva du så på. Det var forskjell på natur, en park og et fjell var to forskjellige ting, men begge var natur. Dermed kunne man få naturopplevelse begge steder, bare ulike typer naturopplevelser. Ei annen dame skilte mellom *grader* av naturopplevelse. Om Hølaløkka sa hun at hun kunne få naturopplevelse der, men stedet var for lite, med for mye vei, biler og støy i nærheten til at hun kunne få en *større* naturopplevelse, som man kunne få i skogen eller på fjellet.

Plassering og infrastruktur kan gjøre at Hølaløkka oppleves som lite tilgjengelig. Få av de som ble observert i området stoppet der, og stoppene varte vanligvis opptil et kvarter. På fine dager hendte det at noen ble der i over én time. Stoppfrekvensen, altså hvor stor andel av de observerte som stoppet opp, var null i tidsrommet kl 7-10, både på hverdager og i helger. Resten av tiden varierte den mellom 21,5 og 46,2 %. Varigheten på stoppene var omtrent den samme om

det var hverdag eller helg. Noe av forklaringen kan være at Hølaløkka ligger bortgjemt til, at det er for eksponert for støy eller at det blir oppfattet som utrygt. En mann kommenterte at stedet var lite brukt. Han fortalte at han syntes det var synd det var så uframkommelig ved Leirfossen. Han syntes også at området lå litt skjult, man bruker det ikke hvis man ikke vet om det, og det synes nesten ikke fra hovedveien, sa han. Det hadde vært en del blest rundt åpningen, så da mente han folk kunne fått høre om stedet. Han tenkte også på at det var dårlig tilgjengelighet ved demningen. Man må skritte over åpent vann. Han mente at de som er redd for vann, redd for at barna eller de selv skal falle i vannet og de med barnevogn, kan synes det er skummelt å gå over der. Ei eldre dame kommenterte også sikkerheten for barn, og mente det kunne vært mer skjermet med tanke på småunger, så de ikke faller i vannet.

Et par som var der og fotograferte, etterlyste et skilt som kunne fortalt dem hva slags sted det var. De hadde kommet over området tilfeldig og ønsket noen hadde fortalt dem om "dette flotte stedet", for de bodde ikke på Grorud. Noen syntes at stedet kunne virke malplassert. En mann sa " Det virker som en litt tilfeldig valgt plassering, det er laget et sted midt i ingenting". En annen mann sa "det er bra at Hølaløkka ligger i nærmiljøet, men den er ikke plassert i bomiljøet, og det er negativt". Mennene som jobbet på verkstedet mente det var fint at slike områder ble prioritert; "men hvorfor akkurat her? Det er jo bare industri her.. Jaja. Det er i alle fall bedre enn den snøfyllinga som var her før..". Men om det virker malplassert kan stedet også virke på sin plass. Ei dame mente det var deilig med litt natur på et sted med så mye blokker og et par eldre damer satte pris på at de "laget noe på denne kanten av byen også". Deres opplevelse støttes av en mann som syntes det var en god ide med park, for det fantes ikke så mange av dem i Groruddalen. At området kan virke bortgjemt betyr ikke nødvendigvis at det er skjermet. Det ble sett på som problematisk at det var for mye støy og for lite avskjerming fra veien og industrien. En årsak til at støy og omgivelser merkes godt, kan være at stedet er så naturpreget. Det skaper kanskje stor kontrast til omgivelsene. Da hun ble spurt om hun syntes stedet var natur, svarte ei polsk jente at hun ikke var sikker på om hun vil kalle det natur, fordi det var så mye hus, veier og biler der. Ei dame mente det ikke var avskjermet nok fra industrien til å være park, dessuten hadde det ikke beliggenheten eller størrelsen hun assosierte med park. En mann var der for første gang, han hadde hørt om området, men ikke vært der, så han måtte undersøke hvordan det så ut. Han syntes for så vidt det var bra at sånne steder ble prioritert, men synes det var mye støy der. De fleste der gikk til Vesletjern hvis de skulle på tur, mente han, der var det stillere, ikke den bilduren hele tida, og større. Et par som gikk gjennom området syntes at anlegget var natur, men at de ikke kunne få naturopplevelse der. Til det var industrien rundt for dominerende. Et annet par hadde omtrent samme oppfatning. De mente de kanskje kunne fått naturopplevelse der, men industrien, veien og høyspentmastene ødela for opplevelsen.

Selv om de var klar over beliggenheten syntes enkelte at Hølaløkka var både park og natur. En mann som mente Hølaløkka var en park eller parkområde ble spurt om han syntes det var natur. Han svarte: "Ja, jo, det er natur, selv om det er midt i et industriområde. Jeg kan få naturopplevelser her. Fordi det finnes skog, vann og lyden av vann som renner. Stien gjennom skogen er fin, om sommeren er det som å være midt i skauen for da ser man ikke alle husene rundt".

- Aktivitet

Besøksfrekvensen i området fulgte en normal rytme gjennom døgnet og uka. På hverdagene var besøksfrekvensen lav om morgenen og fram til klokka ett, og høyere om ettermiddagen og kvelden. I helgene var det en besøkstopp i tidsrommet ett til fire. Det skyldes antakelig at folk oftest kun har fri og mulighet til å benytte området om ettermiddagen på hverdagene, mens i helgene har flere fri hele dagen. Det virket som mange brukte stedet som gjennomgangsvei, for eksempel på vei til butikken eller toget. De som beveget seg igjennom området kom oftest gående eller syklende. Det var også enkelttilfeller av folk som passerte igjennom på moped, firhjuling, i elektrisk rullestol og til hest. Det var sjelden store grupper som brukte området, vanligvis én eller to sammen. Aktivitetene som ble hyppigst observert var å gå igjennom, se seg rundt, sitte på en benk, spise, lufte hund og leke.

Intervjuene ga også informasjon om hvordan folk brukte anlegget. De som gikk tur brukte det som stoppested eller rasteplass på ruta. De ønsket gjerne områder for friluftsliv og syntes ikke at Hølaløkka var tilfredsstillende i den sammenhengen. Et par damer mente Hølaløkka var et fint turmål. Den ene av dem likte at det var benker å sitte på, den andre sa at det kom an på hvor lang turen var. Var man på en kort tur, var det ikke så nøye med en plass å sette seg ned. Ei annen dame som var ute og gikk tur med mann og barn, sa at "dette er ikke stedet for å gå på tur med tursekk. Kanskje hvis man har med en ettåring som ikke orker å gå lenger. Da ville jeg brukt den øverste delen (skogen), for den er mer naturaktig". Hun syntes det var bedre å se området fra brygga enn fra gangveien, for da fikk man mer naturfølelse. Det var tydelig at hun likte steder med naturpreg der man kunne gå tur med tursekk, tur på en "friluftslivsmåte". Kanskje projiserte hun dette ønsket inn på Hølaløkka, ettersom det fantes skog og andre natur-elementer der. Dermed kan hun ha hatt problemer med å sette pris på det som fantes der, hvis hun ønsket noe annet. Som ei sa det "du kan jo ikke akkurat ta med kanoen hit og padle på tur...".

Ei annen dame uttrykte et liknende ønske om natur til friluftslivsaktiviteter, men hun satte også pris på små områder som Hølaløkka. For henne og mannen var dette et hverdagstuumråde. Hun syntes det var veldig fint med en liten grønn plett, at de ikke trengte å gå helt opp i Lillo-marka for å få litt natur og frisk luft. I helgene pleide hun og mannen imidlertid å reise ut av byen, for hun var "født og oppvokst i skauen" og søkte dit for å få naturopplevelser. Selv om Hølaløkka var natur for dem, kunne de ikke få naturopplevelser der.

Hølaløkka ble også brukt som et sted å leke. Observasjonene viste at barn lekte og plukket blomster der. De første som ble intervjuet var to jenter som lekte med en hundevalp. Noen grillet, noen trente og ei dame nevnte at det var fint å ake der om vinteren. Ifølge intervjuobjektene brukes stedet også til rolige aktiviteter som å sitte og tenke, lese eller meditere. En mann mente at Hølaløkka ikke var natur, men mente det kunne være et passende sted for andre aktiviteter. "Det er kanskje mer egnet for arrangementer, musikk og framføringer og sånn. Jeg håper den blir brukt når den først er laget, og den passer til arrangementer i lokalmiljøet", sa han. Det kom fram ønsker om lekestativer, griller, flere sitteplasser og volleyballbaner.

5.4 Oppsummering

De som ble intervjuet var stort sett svært positive til Hølaløkka. De som ikke stoppet, er ikke intervjuet. Kanskje gikk de akkurat der fordi de syntes at det var finere der enn andre veier de kunne ha gått, kanskje ikke. Kanskje var det bare raskeste vei? Deres opplevelser kommer ikke fram i dette materialet. Intervjuene fikk ikke fram bredden i synspunkter på Hølaløkka, men de fortalte om brukerne, med de begrensninger det innebærer. Det er grunn til å tro at de som brukte Hølaløkka likte stedet, og de fleste som ble intervjuet var positive til området. Kommunens mål for området kom i liten grad fram i brukernes oppfatning av hva målet hadde vært. De så generelt på Hølaløkka som et sted for mennesker, noe som sammenfaller med kommunens mål om at stedet skulle være en møteplass. Noen trakk fram vannmiljøet, men ingen nevnte biologisk mangfold. Flere ytret imidlertid ønske om at Hølaløkka skulle være bade-plass. Vannet skilte seg ut som et viktig element for intervjuobjektene. De syntes det var estetisk pent, syntes det ga dem en følelse av ro og at det ga stedet en rolig atmosfære. Denne opplevelsen av ro kunne inngå i en naturopplevelse. Naturopplevelse ble også ofte forbundet med biotiske elementer som trær, blomster, fugler og at det var grønt. Samtidig mente flere de trengte følelsen av å komme bort for å få naturopplevelse, en følelse de ikke syntes var lett å finne på Hølaløkka. Beliggenheten og mangelen på avskjerming gjorde at folk oppfattet området som støyete og malplassert. Ordet *rasteplass* ble brukt for å beskrive stedets funksjon. Hølaløkka ble av noen sett på som natur, de syntes i alle fall det inneholdt naturelementer. Det peker mot en natur- eller friluftsoppfattelse av stedet. Samtidig var skjøtselstiltak etterspurt. Ønsker om skjøtsel handlet både om tilrettelegging og om at det utvises omsorg for området. Skjøtsel av vann handlet om algevekst og vannkvalitet med hensyn til bading, mens ugras og generelt stell ble etterlyst for vegetasjonen. Ønsket om skjøtsel peker mot en kultur- eller park-

forståelse av området. Det var altså ikke enighet blant brukerne om hva slags sted Hølaløkka var. En skjematisk oversikt over intervjuresultatene finnes i **figur 16**.

	Vann	Biomangfold	Møteplass/Rekreasjon	
Meningskategorier	Estetikk	Positivt: Vannplanter, vannspeil, refleksjon, steinsetting Negativt: Grums, alger	Natur, beliggenhet	
	Opplevelse	Ro, stillhet, naturopplevelse	Naturopplevelse, ro, tilgjengelighet, skjerming	
	Aktivitet	Bading, modellbåt, se eller høre på vannet	Naturfagundervisning, mate ender	Rasteplass, ikke friluftslivsområde. Lek. Grilling. Lese, se, meditere.
	Skjøtsel	Vannkvalitet, rensing	Kulturpreg vs. naturpreg Tilrettelegging i, eller omsorg for, området	Maling av benker

Figur 16 *Matrisemodell med informasjonen som kom fram gjennom intervjuene*

6 Diskusjon

Hensikten med undersøkelsene på Høllaløkkka var å finne ut hvordan publikum hadde tatt imot området, hvordan brukte de det, hva hadde de oppfattet som målet med prosjektet, og samsvarte det med kommunens målsetting? Hvordan opplevde de anlegget? Opplevde de Høllaløkkka som natur og kunne de få naturopplevelse der?

Intervjuobjektene mente at målet måtte ha vært å lage et grønt sted for folk. Bruken av området fulgte en vanlig døgn- og ukerytme, med mest bruk om kvelden på hverdagene, og midt på dagen i helgene. Brukerne kom vanligvis i små grupper, og mange gikk rett igjennom. En stor andel av stoppene var relatert til vann, og vann viste seg å være et viktig aspekt ved området. Intervjuobjektene verdsatte vannet estetisk og for den roen de oppfattet det ga dem selv og området. Vanlige aktiviteter blant de som stoppet, var å se seg rundt, sitte på en benk og se på vannet, spise, lufte hund og leke. De som ble intervjuet opplevde stedet som en grønn oase som fungerte som rasteplass. Skjøtsel ble etterlyst av flere. Noen syntes det var natur, noen ikke. Blant de som syntes det var natur, kunne ikke alle få naturopplevelse der. Hovedinnvendningene var at anlegget var for lite og at de ikke fikk følelsen av å komme bort.

Hvordan et område oppfattes, er i stor grad avhengig av øyet som ser (Meinig 1979; Ohta 2001). Som nevnt tidligere har Ohta (2001) sett på hva som farger vår evaluering av og preferanse for landskap. Det kan blant annet være kunnskap, personlige minner og fantasi. Hvordan Høllaløkkka blir oppfattet, vil for eksempel være farget av informasjonen folk har fått, hva de liker og ønsker og hvordan de tolker anlegget. Kommunen har hatt sine målsetninger med området og har sin egen måte å se anlegget på. Var kommunens målsetting med anlegget sammenfallende med den målsettingen brukerne har oppfattet og ønsket?

6.1 Målsetting

Kommunens målsettinger var å bedre vannmiljøet, reetablere biologisk mangfold og å lage en møteplass (VAV 2005b). Bare noen få av intervjuobjektene kjente til at vannet skulle renses eller hadde hørt om planene for å åpne mer av elva. Dette til tross for at tiltaket på Høllaløkkka inngår i en av VAVs tre hovedstrategier for å nå regjeringens miljømål for Alna, som alle handler om vannkvalitet (Nordeide 2005). Alna er den mest forurensede elva i Oslo (Nordeide 2005), og "lukking av elvestrekninger har vært et av de mest ødeleggende inngrepene i Alnavassdraget" (Oslo kommune 2004 : 63). Ingen av de som ble intervjuet mente at det å reetablere biologisk mangfold hadde vært kommunens mål. Blant de som ble spurt i surveyundersøkelsene tidligere, var det få som trodde eller ønsket at bevaring av biomangfold skulle være hovedmålet (Museth et al. 2008). Det kan bety at bevaring av natur ikke er viktig for de spurte, men det kan også bety at natur eller biologisk mangfold ikke er det mest iøynefallende ved området. Biologisk mangfold ble bare nevnt i ett av intervjuene. Enkelte syntes ikke stedet var natur, eller syntes det var en slags "b-natur", "liten natur" eller "litt natur". At stedet ikke ble oppfattet som natur, kan være en forklaring på hvorfor få trodde reetablering av biologisk mangfold hadde vært målet eller mente det burde vært det.

Ordet møteplass gir assosiasjoner til noe sosialt, kanskje et sted der flere møtes, eller et sted som er til for fellesskapet. Ordet "friluftsområde" kan tolkes som et sted der man kan være i friluft og bedrive friluftslivsrelaterte aktiviteter. Intervjuene ga et tilsvarende inntrykk. Folk svarte at de mente målet måtte ha vært å lage et sted for menneskene. Surveyundersøkelsene (Museth et al. 2008) ga det samme inntrykket. Oppfatningen kan enten være basert på informasjon de har fått fra ulike steder, eller den kan være basert på det inntrykket området gir de besøkende. Det er benker og grusstier der som oppfordrer til bruk, derfor er det ikke så rart om man får inntrykk av at dette hovedsakelig er et sted for mennesker. Observasjonene viste at det sjelden var store grupper som kom dit, så når det gjelder målet om møteplass, er det ikke et sted der mange kommer sammen til daglig. Modellbåtstevner og lysvandring er eksempler på

tilfeller der mange bruker anlegget sammen. Når planene for åpning av resten av Alna realiseres og det blir en mer sammenhengende grønnstruktur langs elva, er det mulig at både bruken og oppfatningen av hva som har vært målene, vil kunne endre seg.

At kommunens målsetninger for Hølaløkka i liten grad hadde blitt oppfattet av brukerne trenger imidlertid ikke å være negativt. Kanskje kan kommunen ha én agenda og befolkningen en annen, så lenge begge parter blir fornøyd. Det er greit om folk synes Hølaløkka er et fint sted å kjøre modellbåt, mens kommunen fokuserer på vannkvalitet og biologisk mangfold. De ulike målene trenger ikke å være motstridende. Det kan imidlertid bli konflikter, for eksempel kan bruken føre til ødeleggelse av vegetasjonen og dermed komme i konflikt med målet om å reetablere biologisk mangfold. Det kan også hende at brukerne misliker de elementene som er viktigst for kommunen. Kanskje synes de et våtmarksområde ødelegger det visuelle inntrykket av anlegget, eller er redd for at det skal gi store mengder mygg. Fra kommunens side kan våtmarkenes rensefunksjon være noe av det viktigste med hele prosjektet.

6.2 Oppfatning

Vi kategoriserer og sorterer alle inntrykkene våre (Mervis & Rosch 1981), også når vi ser på landskap (Purcell et al. 1994). Vi har for eksempel laget kategoriene jorde, hage, parkeringsplass, park og badestrand. Vi har en mening om hvordan ulike områder skal se ut og hva de skal brukes til. En metafor som kan illustrere bruken av kategorier er å se på dem som "briller". Vi vet hvilken kategori ulike landskap tilhører, hvilke "briller" som passer. Hvilken kategori skal et rehabilitert landskap plasseres i? Som nevnt i innledningen kan rehabiliterte områder resultere i nye landskapskategorier. Nye typer inngrep og mange mål med prosjektene kan føre til en ukjent blanding av landskapselementer (Museth et al. 2008). Hvilke briller skal disse områdene ses med? Brillene kan ses på som et sett med konvensjoner som gjelder for det aktuelle landskapet – et filter som kan brukes til å bedømme og vurdere. Vi ser på hager med hagebrillene, og ut ifra det filteret vurderer vi om det er en god eller dårlig hage vi ser på, og hva vi eventuelt ville endret. Resultatene til Museth et al. (2008) kan indikere at brukerne av Hølaløkka ser området enten som natur eller park, mens anlegget ikke innfrir forventningene til noen av disse kategoriene. Når det gjelder rehabiliterte områder, har man kanskje ikke tilpassede briller ennå, dermed er man nødt til å se på slike områder med de brillene man allerede har. I tilfellet Hølaløkka ser det ut til at det hovedsakelig var to slags briller som ble tatt i bruk. De kan kalles *kulturbrillene* og *naturbrillene*. Hvis de ble brukt sammen, skapte det forvirring.

Kulturbrillene

Som vist i områdebeskrivelsen har Hølaløkka innslag av både "første", "andre" og "tredje" natur (som beskrevet av Hunt 2000), ettersom det finnes elementer med preg av både villmark, kulturpåvirkning og design. Det er ikke sikkert folk ser alle aspektene, i alle fall ikke like tydelig. Ofte oppfatter man ett aspekt klarere enn de andre. De som syntes å ha på "kulturbrillene", så spesielt kulturaspektet, andre og tredje natur. Det gjelder de som syntes området var for vilt, at det hadde for lite parkpreg og for mye ugras, og de som etterlyste skjøtselstiltak i tilretteleggingskategorien, for eksempel blomsterbed. Han som syntes stedet burde brukes til arrangementer, og de som likte de bygde delene av anlegget best, kan også ha sett stedet med kulturbriller. Underkategorier under kulturbrillene var badeplass og park. Ønsket om badeplass på Hølaløkka ble diskutert hos Museth et al. (2008) og i en studie av barn og unges holdninger og aktiviteter knyttet til fritid og friluftsliv på Grorud (Bjerke et al. 2006a). Bjerke et al. (2006) valgte å tolke dette som at bading var en aktivitet barna likte, men at det ikke uttrykte noe gjennomtenkt ønske om utvikling av badesteder langs Alna. På Hølaløkka var det nok antakelig på samme måten, det var varmt og vann til stede, så folk fikk lyst til å bade. Hvis dammen etter hvert blir egnet til bading, vil nok mange være glade for det. At det per i dag ikke er mulig, blir antakelig ikke sett på som noen stor mangel ved anlegget.

Aktiviteter som ble observert, var blant annet å sitte på en benk, grille og se på fuglene. Gjennom intervjuene kom det fram at brukerne satte pris på området naturlighet, at det var i nærområdet, nærheten til vann og anledningen til å slappe av, komme vekk og oppleve ro. Oguz (2000) studerte bruken av parker i Ankara, Tyrkia. De elementene folk satte mest pris på i parkene, var et fint landskap og fine visuelle elementer, nærhet til vann og en fredelig atmosfære. Aktivitetene folk helst drev med der, var å sitte på en benk og se på livet, gå eller løpe. Målet med parkbesøket var å være i friluft, slappe av ved vann og grønne områder, møte venner og komme unna byens kjas og mas (Oguz 2000). En studie fra en stor park i Amsterdam viste at de fleste kom til parken for å slappe av, se og høre på naturen og komme vekk fra byen (Chiesura 2004). I Lincoln Park i Chicago svarte folk at de vanligste aktivitetene der var å gå tur, svømme, sole seg, ha piknik eller grille, sitte og slappe av og sykle (Gobster 2002). Oguz, Chiesura og Gobster sine funn samsvarer godt med funnene i denne studien. Folk gjorde omtrent det samme, av omtrent de samme grunnene. Hvis det er dette folk gjør i en park, dette de oppsøker parker for, da virker det som Hølaløkka brukes som en park, og verdsettes som park. Samtidig var det mange som ikke ville kalle Hølaløkka for park. Hvorfor ikke? Hva kjennetegner en park?

I ordboka er "park" definert som et "større grøntområde med beplantning, stort hageanlegg" (Bokmålsordboka UiO 2007). Definisjonen indikerer at området har en viss størrelse. I intervjuene kom det fram at enkelte ikke ville kalle Hølaløkka for park, nettopp på grunn av størrelsen. De mente den var for liten. Ordbokas bruk av ordene "beplantning" og "hageanlegg" henspiller også på at vegetasjonen er plantet, og enkelte av brukerne av Hølaløkka ønsket blomsterbed og annen beplantning. Vegetasjon som er plantet og områder med hagepreg, vil ofte kreve stell. Skjøtsel var et tema som ble hyppig kommentert i intervjuene i, samt i surveyundersøkelsen (Museth et al. 2008), men Hølaløkka vil neppe bli skjøttet i særlig større grad enn nå. At folk etterlyste økt grad av skjøtsel, kan være en indikasjon på at deres kulturforventninger ikke helt ble oppfylt. Skjøtsel er forbundet med kulturtilknyttede områder. Naturtilknyttede områder skjøttes lite. Området var ikke fullstendig park, det passet ikke helt til kulturbrillene. Hva med naturbrillene?

Naturbrillene

På Hølaløkka var det særlig sone 3, med skogen, som hadde naturpreg. De som likte denne delen best, som syntes det var for mye parkpreg (Museth et al. 2008), og som satte pris på området naturlighet og den naturlige vegetasjonen, kan ha brukt "naturbrillene". De som *ikke* etterlyste skjøtsel kan også plasseres blant de med naturbriller. Naturbrillene hadde underkategoriene friluftsliv og rekreasjon, som er nært beslektede. Friluftsliv innebærer ofte rekreasjon, men rekreasjon trenger ikke å innebære friluftsliv. Friluftsliv har en spesiell plass i den norske kulturen og betyr ofte tur i skogen eller på fjellet, med enkelt utstyr, for å koble av eller mosjonere (Miljøstatus 2006). Enkelte av intervjuobjektene på Hølaløkka ønsket opplevelser som assosieres med friluftsliv, og å kunne utøve friluftslivsaktiviteter. Dama som sa at man ikke akkurat kunne ta med kanoen dit og padle på tur, hadde nok ønske om et sted for friluftslivsaktiviteter, som hun ikke syntes ble oppfylt. Det gjaldt nok også hun som mente hun bare kunne gått tur der med en ettåring, i sone 3. Hvis de hovedsakelig oppfattet området som natur, kan det ha gitt dem håp om en friluftsopplevelse. Enkelte fikk ikke det ønsket innfridd. Det var også en del som ikke opplevde rekreasjon på Hølaløkka. De syntes området ikke ga nok følelse av å komme bort, det var for mye støy og forstyrrende elementer. Andre kunne få naturopplevelser på området, og de syntes lyden av vann var beroligende. De ga uttrykk for at de opplevde avkobling og følelsen av å komme bort.

Forvirring

Som også Museth et al. (2008) pekte på, kan det virke som at folk er forvirret over hva Hølaløkka er. Verken kultur- eller naturbrillene synes å passe helt. Hølaløkka må sies å være tredje natur, det er utformet med en design og en spesiell hensikt utover nytteverdien. Samtidig er elementer fra både første, andre og tredje natur tilstede, og anlegget kan dermed plasseres i flere kategorier. En person kan synes det både er for lite parkaktig, hvis han/hun ser på de kulturelle elementene, og samtidig for mye park, hvis han/hun konsentrerer seg om naturelemen-

tene. Samtidig kan områdets åpne uttrykk være et demokratisk trekk ved stedet. Bruken er ikke gitt ut ifra anleggets fysiske utforming. Det kan føre til at mange ulike grupper kan finne seg til rette der, og gi rom for utøvelse av mange ulike aktiviteter. Kanskje tenker ikke brukerne på hva området ser ut som i det hele tatt, de tilordner det kanskje en kategori og bruker det deretter. De ulike brukerne kan sette området i forskjellige kategorier, men hver vil bruke det etter sin kategorisering. Så lenge den enes bruk ikke er til hinder for andre, er det ingenting i veien for at et område kan oppfattes og brukes forskjellig av ulike grupper. Ser man med både natur- og kulturbrillene samtidig, kan imidlertid området oppleves å ha dårlig sammenheng. Sammenheng eller koherens var ett av begrepene Tveit et al. (2006) identifiserte som viktige i analyse av landskapets visuelle karakter. Egenskapen trekkes fram av blant andre Coeterier (1996), som hevder at enhet og sammenheng i landskapet kan skape noe som er større enn summen av delene. I følge Rabinovitz og Coughlin (1971, sitert av Coeterier 1996) bestemmes landskapspreferanse av helhetens karakter, mens når vi peker på noe vi misliker med landskapet, fokuserer vi på enkeltelementer. Enkeltelementene beskriver ikke landskapet som helhet, likevel har man en ganske klar oppfatning av hvilke elementer som passer inn i ulike landskap. Når intervjuobjektene fortalte om positive opplevelser, snakket de ofte om området som helhet, for eksempel opplevelsen av ro. Når de beskrev ting de mislikte, var det gjerne enkelt-elementer, for eksempel rustent jern eller høyspentmast. Også Kaplan (1995) mente, i forbindelse med informasjonsbehandlingsteorien, at sammenheng/koherens var et viktig aspekt ved foretrukne landskap. Synonymer til koherens kan være balanse, harmoni, leselighet, helhet og enhet. Hvis Høllaløkkka framstår som et sted med store kontraster og et fragmentert uttrykk, kan det føre til at det blir mislikt. Det at noen syntes Høllaløkkka hadde for mye parkpreg og noen for lite, at noen ønsket blomsterbed og andre et mer naturlig utseende, kan tolkes dit hen at folk syntes området var utydelig. En slik ambivalens er imidlertid ikke uvanlig: Ønsket om både naturlighet og skjøtsel er en vanlig spenning i folks preferanser.

6.3 Opplevelse

Mange studier har pekt på betydningen av både naturlighet og skjøtsel for preferanse (Coeterier 1996; House & Sangster 1991; Nassauer 1995b). Selv om naturlighet ofte foretrekkes (Hartig 1993; Purcell & Lamb 1998; Tveit et al. 2006), er det en viss ambivalens mellom ønsket om naturlighet og ønsket om skjøtsel. Det var det også blant brukerne av Høllaløkkka. Noen ønsket mer skjøtsel og parkpreg, andre ønsket et mer naturlig utseende, og noen ga uttrykk for begge deler. Som Tveit et al. (2006) har pekt på, handler skjøtsel i litteraturen om hvor *tilrettelagt* stedet er, med for eksempel blomsterbed, gjerder og stier (Nassauer 1995b), men også om i hvilken grad det ser ut som noen tar seg av stedet (Sheppard 2001), om det utvises *omsorg* fra menneskenes side. Begge disse sidene ved skjøtsel kom fram i intervjuene. Noen ønsket tilrettelegging med blomsterbed og liknende, andre håpet at det ble utvist omsorg for området så det ikke ble stående å forfalle. Ulike anlegg vil kreve ulik grad av skjøtsel, avhengig av kontekst. Parker i by vil for eksempel kreve mer skjøtsel for ikke å se ustelte ut enn de i mer landlige områder. Alt rundt Høllaløkkka er bygget, derfor vil et naturlig utseende område uansett stå i kontrast til resten av omgivelsene. Innad i anlegget er kontrasten forsøkt dempet. Fordi naturen skal gjøre mye av jobben på Høllaløkkka, var arkitekten klar over at det kunne se noe "rufsete" ut. Derfor ønsket han de bygde elementene tilsvarende røffe, slik at kontrasten ikke skulle bli så stor (Thormod Sikkeland, pers.medd.). Samtidig er linjene stramme og lite organiske.

Naturlighet var et verdsatt element blant brukerne av Høllaløkkka. De likte naturlig vegetasjon, og naturelementene i anlegget bidro til naturopplevelse. Hands og Brown (2002) undersøkte hvordan folk ville reagere på blant annet naturlighet og grad av menneskelig inngripen i etableringsfasen og ferdig fase i et rehabiliteringsprosjekt. Undersøkelsen ble utført ved hjelp av manipulerte bilder som simulerte ulike utfall. Stedet som skulle rehabiliteres lå i et industriområde. Hvis området skulle utvikle seg med naturlig revegetering, ble det dårlig likt i etableringsfasen. Folk syntes det så godt ut og likte ikke at det var så spredt vegetasjon. Et visst nivå av menneskelig inngripen ble satt pris på. Noen tydelige beplantninger eller et skilt som viste at "noe

blir gjort" syntes å øke preferansen for stedet. I det ferdige området var derimot "enkelt" et positivt trekk ved stedet. Naturlighet var også viktigere i den ferdige fasen (Hands & Brown 2002). Museth et al. (2008) peker også på denne spenningen mellom skjøtsel i et kort tidsperspektiv og bevaring av biomangfold og bedret vannkvalitet i et lengre tidsperspektiv. Den framgangsmåten kommunen har valgt, er naturlig revegetering. Da vil det ta tid før anlegget har etablert seg (VAV 2005a). I den tidlige fasen kan det komme til å se ustelt ut, derfor kan ekstra oppfølging i denne fasen være hensiktsmessig. Senere, når vegetasjonen er mer etablert, kan de naturlige aspektene komme tydeligere fram.

Som vi har vist, var det en sammenheng mellom skjøtsel og naturlighet på Hølaløkka. Det var også sammenheng mellom ro og vann. Skjøtsel og naturlighet var imidlertid motsetninger, mens ro syntes å være nært knyttet til vann. Flere studier har vist at folk foretrekker landskap med vann (Kaplan & Kaplan 1989; Larsen 2005; Purcell et al. 2001). Vannet var et viktig element på Hølaløkka. Det var verdt å stoppe og se på, det trakk til seg brukernes oppmerksomhet og fungerte som et nøkkelement som definerte området. Folk var opptatt av vannkvalitet, de gjorde ting ved eller i vannet og satte pris på vannets estetiske kvalitet. De opplevde ro på grunn av vannet og lyden av vann. Koblingen mellom vann og ro eller rekreasjon er vist av blant andre Herzog & Barnes (1999) og Purcell et al. (2001). Larsen (2005) fant at landskap med vann ga mer positive følelser og bedret oppmerksomhet, og mindre sinne, tristhet og frykt. Flere har også vist at lyden av vann oppleves behagelig. Bjerke og Østdahl (2005) fant at naturlyder, det vil si fuglesang samt lyder av vind og vann, ble ansett som mest behagelige av byboere. Det syntes å bidra til deres velvære. Det samme fant Kariel (1990) blant campere. Det kan altså være flere lyder enn bare vann som bidro til at folk likte Hølaløkka, men det var lyden av vann som ble trukket fram. Refleksjon i vann var også en side ved vannet som ble nevnt i intervjuene, og også dette er funnet å være et aspekt som gjør vann attraktivt (Nasar & Li 2004).

Hvorfor satte de besøkende pris på nettopp disse elementene? Naturlighet, vann og graden av skjøtsel er elementer som kan være med å skape en rekreerende landskapsopplevelse, slik den er beskrevet av Kaplan (1995). En slik opplevelse skulle inneholde følelsen av fascinasjon, å komme bort, utstrekning og samsvar. Vann og naturlige elementer som fugler og planter kan gi fascinasjon. Hun som hadde sett lenge på en fugl hun ikke hadde sett i anlegget før, var tydelig fascinert. Naturlighet kan gi følelsen av å komme bort, fordi det naturlige representerer noe annet enn bymiljøet rundt Hølaløkka. Dette ble pekt på av intervjuobjektene, som den indiske mannen som syntes han slappet bedre av ute i naturen, for eksempel på Hølaløkka. To eldre damer syntes det å være på Hølaløkka ga en følelse av å være et annet sted, vekk fra eksosen i gata. Slike opplevelser gjør at Hølaløkka kan bidra til rekreasjon blant brukerne. Noen ganger opplevde intervjuobjektene at området ikke hadde stor nok utstrekning til at det ga dem naturopplevelse. Dermed ga ikke området nok støtte til følelsen av å komme bort. De som synes det å komme bort er viktig, opplever kanskje ikke rekreasjon på Hølaløkka. Samtidig er det ikke sikkert Hølaløkka er et sted der man forventer å oppleve å komme bort. Det siste elementet, skjøtsel, kan gi følelse av samsvar. Blant folk som ønsker å gå på piknik i en park, vil skjøtsel ofte bli verdsatt og gjøre at pikniken blir lettere å gjennomføre. Da er det samsvar mellom hensikten med handlingen og omgivelsene den utføres i. Hvis man derimot reiser på fjellet for å dra på piknik, passer omgivelsene ofte dårligere, og følelsen av samsvar mellom handling og omgivelser forsvinner. Som foreslått tidligere, lager folk kanskje sine egne kategorier til Hølaløkka og andre rehabiliterte områder, og bruker dem deretter. Da vil de antakelig oppleve økt samsvar mellom intensjon og omgivelse. Hvis mange bruker området på forskjellige måter, vil det kunne bli vanskeligere å holde på sin egen kategori. Opplevelsen av samsvar vil da kunne avta. Ettersom området er ganske lite, og ikke inneholder historiske elementer, vil det i liten grad gi følelse av utstrekning. Historien er likevel viktig å ta hensyn til for å skape biologisk og kulturell sammenheng i landskapet (Higgs 2003). Med utgangspunkt i Kaplans (1995) teori, vil Hølaløkka for noen kunne bidra til rekreasjon ved å gi følelse av fascinasjon, å komme bort og samsvar.

I en studie av folks natursyn hevdet van den Born et al. (2001) at de så tegn på "biofili". De mente folk viste en bemerkelsesverdig dybde og rikdom i sine syn på, og opplevelser av, natur. Brukerne av Hølaløkka var delt i synet på om stedet var natur eller ikke. De fleste mente at det inneholdt naturelementer, men ikke alle ville resonnerer derfra til at stedet var natur. De definerte også grader og typer natur, og grader og typer naturopplevelse. Å skille mellom ulike opplevelser av natur synes å være vanlig. Deltagerne i van den Born sin studie klassifiserte ulike typer natur etter grad av opplevd naturlighet. Özgüner og Kendle (2006) viste at folk skilte mellom naturlig som ikke-bygget og naturlig som ikke-formelt. For eksempel oppfattet de planter i en park som naturlige på grunn av kontrasten til det som var bygget. På den andre siden oppfattet de en trimmet hekk som mindre naturlig enn en fritt voksende busk, fordi de trimmede plantene var mer formelle. Et slikt skille kom også fram i intervjuene. Det var imidlertid lite som tydet på at informantene i denne undersøkelsen hadde et strengt instrumentelt forhold til natur, slik Hegge (1993) har hevdet dagens mennesker har. Kanskje er det slik at vi skiller mellom hva som er naturlig og hva som er Natur, med stor N. Spørsmålet om Hølaløkka kunne gi naturopplevelse, syntes ofte å framkalle ideen om en stor og gjennomtrengende opplevelse. Begrepet *første natur* (Hunt 2000) representerte den ideelle, urørte villmarka. Det kan hende det er denne ideen mange legger i Natur – opplevelsen av naturens storhet. I en studie av de Groot & van den Born (2003) ønsket mange å oppleve naturens storhet og krefter. Folk på Hølaløkka syntes også å ønske en slik opplevelse. Hølaløkka var nok ikke et område der de forventet slike opplevelser, men assosiasjonen kom antakelig da spørsmålet ble tatt opp. Etter hvert som de reflekterte over saken, kom de ofte fram til at Hølaløkka inneholdt naturelementer, og at opplevelsen av naturelementene da ville være en naturopplevelse. Det samsvarte ikke med ideen om den store Naturopplevelsen, men noen kunne likevel sette pris på den. Hos andre syntes tanken på den store Naturopplevelsen å overskygge opplevelsen av naturelementene, og de syntes ikke de kunne få en naturopplevelse på Hølaløkka.

Hølaløkka synes å ligge i skjæringspunktet mellom natur og kultur. I bakgrunnskapitlet ble det nevnt at restaurering og rehabilitering kan skape nye og ukjente landskapstyper. Det kunne blant annet skyldes at slike tiltak er nye, og folk har lite å sammenlikne dem med, eller at mange mål sammen med en tverrfaglig tilnærming kan gi en ny blanding av elementer. Kanskje det er dette som kommer til syne på Hølaløkka. Folk vet ikke helt hva det er, og dermed er de også usikre på hvordan de skal vurdere stedet. At kommunen har hatt mange mål med området kan også ha gitt området et lite sammenhengende uttrykk og bidratt til forvirring. Helheten, hadde kanskje kommet tydeligere fram hvis publikum var bedre informert om kommunens mål med området.

6.4 Informasjon

Selv om det ikke er nødvendig å ha kunnskap om hverandres mål for at både kommune og befolkning skal være fornøyd med et område, kan det være en fordel. Hvis kommunen vil ha forståelse for det de har gjort i området, bør brukerne få informasjon om alle målene. Som Tunstall et al. (2000) konkluderte med, er det viktig at det blir gitt god informasjon fra ledelsen for prosjektet både før, under og etter arbeidet, at det blir satt klare mål og at man forklarer at det vil ta tid før området ser ut som planlagt. Det kan gi en bedre forståelse av hva som har blitt gjort og hvorfor, slik at folk ikke blir skremt eller skuffet (Tunstall et al. 2000). Kommunen har i dette tilfellet gjort en innstats for å gi informasjon om planene. De har brukt aviser og internett, samt utstillinger på skoler, bibliotek og kjøpesentre (Nordeide 2005). Likevel har ikke folk en klar oppfatning av kommunens mål.

Kommunen har ønsket å satse på en beplantningsstrategi der naturen gjør det meste av jobben selv (Bendiksen 2003, VAV 2005b), noe som vil kunne gi et ustelt utseende i begynnelsen. Det er informert om dette på kommunens nettsider (VAV 2005a), men Museth et al. (2008) foreslår at kommunen informerer tydeligere, selv om det er et vanskelig budskap, slik at folk forstår at det til tider rufsete utseendet ikke er et resultat av vanskjøtsel. Hvis vegetasjonen skal få etablere selv, vil det ta tid. Uansett vil det ta tid før alt "setter seg" etter et så stort inngrep. Ser

man på anlegget som en del av et større prosjekt, Groruddalssatsingen, er man kanskje mer tilbøyelig til å godta det som ikke er helt perfekt i begynnelsen. I en studie fra USA fant Bernhardt et al. (2007) at de økologisk sett mest effektive elverestaureringsprosjektene skilte seg ut ved å ha stor grad av engasjement fra lokalsamfunnet, samt en rådgivende komité tilknyttet prosjektet. Hvorfor dette hadde så stor effekt, er forfatterne usikre på, men deres hypotese er at det gjorde prosjektene mer gjennomtenkte. Prosjekter der både ulike interessenter og lokalsamfunn blir involvert, vil antakelig kreve en tydelig beskrivelse av mål, gjennomføring og hva som ble oppnådd. Rådgivende komiteer eller folkemøter kan være viktige kontrollpunkter som tvinger designere og bidragsyttere til å definere mål og evaluering tydelig (Bernhardt et al. 2007). Engasjementet kan også komme lokalsamfunnet til gode ved at de vet hva som blir gjort og at de føler medeierskap i prosjektet.

Kommunens mål på Hølaløkka kan være vanskelige å kommunisere. Det er ikke sikkert folk flest er så interessert i vannkvalitet og biologisk mangfold, så det kan være vanskelig å nå fram med slik informasjon. Det trenger heller ikke å være et mål at alle i Groruddalen skal vite nøyaktig hva hensikten med Hølaløkka-prosjektet har vært. Kommunen har som nevnt gjort en innsats for å informere om prosjektet. Likevel oppga de fleste at de hadde fått informasjon gjennom aviser når de ble spurt om de hadde fått informasjon om Hølaløkka og fra hvilken kilde (Museth et al. 2008). Få av de som ble intervjuet hadde mottatt informasjon fra kommunen. Gjennom intervjuene kom det fram ønsker om ei informasjonstavle som kunne fortelle hva slags område dette var. Det er et tiltak som kan bedre brukernes forståelse for kommunens mål. Ei slik tavle vil nå brukerne der de er, og gi informasjon de kan knytte direkte til stedet. I tillegg kan det være viktig at kommunen får forståelse for brukernes syn. I Tunstall et al. (2000) sin studie var dette en kilde til misnøye. Folk så ikke noen særlig mulighet til å påvirke avgjørelser, de følte seg ikke involvert og mente deres lokalkunnskap ikke ble akseptert.

6.5 Alt-i-ett

Hølaløkka framstår i dag som et stykke natur tilrettelagt for bruk, men den er ikke noen tydelig eller "klassisk" park. Det kan virke uklart hva dette området egentlig er. Planleggere og formgivere har hatt mange mål og laget et område der det står åpent hvordan bruken skal utvikle seg. Spørsmålet som står igjen til slutt, er om det fungerer med slike alt-i-ett-løsninger.

Man kan ikke forvente at folk skal komme til et rehabilitert område uten "briller", uten å kategorisere stedet og vurdere det ut ifra det. Det man kan gjøre, er å påvirke hvordan de ser på området. Det er etter vår mening tre måter å gjøre det på. Man kan tilpasse området til befolkningens natursyn, tilpasse det til en kjent landskapskategori eller gi folk nok informasjon til at de kan lage en egen landskapskategori for stedet, i tråd med prosjektets mål. I en analyse av interessentenes natursyn i forbindelse med restaureringen av en park langs Chicago river i Chicago, USA, kom det fram fire ulike og potensielt motstridende syn (Gobster 2001). Noen så denne naturen som et designet landskap. De ønsket å tilbakeføre området til slik det var blitt tegnet av en framstående arkitekt på 1930-tallet. Andre så på naturen som habitat, og ønsket å restaurere en hekk som var viktig for trekkfugler. En tredje gruppe anså naturen på stedet for å være rekreasjonsområde. De ønsket å balansere restaureringen av natur med de rekreasjonsmulighetene som allerede fantes på stedet. Den siste gruppa så naturen som landskapet slik det var før europeerne bosatte seg i området. I dette tilfellet klarte planleggerne, ved hjelp av informasjonen fra befolkningen, å tilpasse området slik at de fleste ble fornøyd. Ikke fordi de valgte "riktig" landskapskategori, men fordi de brukte befolkningens natur- og kulturverdier til å skape en helhet (Gobster 2001). Imidlertid er det fare for at en slik blanding av synspunkter og verdier kan skape et rotete og lite helhetlig område. Det er vanskelig å tilfredsstille alle. Å lage et område som passer i en kjent landskapskategori kan være en mulighet. På et slikt sted vil publikum vite hva de skal forvente, og ha grunnlag for å vurdere området. Stedet vil også antakelig gi et helhetlig inntrykk. En kjent kategori kan gi større forutsigbarhet for publikums dom. Samtidig vil det alltid være ulike oppfatninger om hva som er bra innen en landskapskategori. Noen kan for eksempel ønske velfriserte parker, andre vil ha et røffere uttrykk. Denne strategi-

en er dermed ingen oppskrift for suksess. Hvis kommunen i tillegg til å lage en park, ønsker å legge økologiske funksjoner i området, ville de antakelig enten bli usynlige og ikke bli verdsatt av brukerne, eller skape skarp kontrast. Den siste muligheten vil være å planlegge for ulike mål og funksjoner innen samme område, og gi brukerne god nok informasjon til at de forstår hva hensikten har vært. Hvis folk visste at kommunens beplantningsstrategi på Hølaløkka var naturlig revegetering og at dette tar tid, ville de kanskje ikke vært misfornøyd med at det så litt vilt og ustelt ut. Det er ikke sikkert alle vil være enig i kommunens målsetninger, men gjennom denne strategien vil de i alle fall kjenne til dem og ha et vurderingsgrunnlag. Det vil også gi grunnlag for å verdsette området på de premissene som ligger til grunn. Det er umulig å informere alle like grundig, men det er ikke sikkert det er nødvendig. Å informere de som kommer til anlegget om hva det er, burde legge et godt grunnlag.

Et område der både mennesker og økologisk funksjon er tatt hensyn til, vil kunne gi dobbel gevinst. Det er viktig å huske på at Hølaløkka er et pilotprosjekt som dekker et lite areal. Det står i kontrast til området rundt og kan framstå som løsrevet. Synspunktene på et slikt lite prosjekt vil være annerledes enn for et større anlegg. Hvis samme stil og idé videreføres langs hele elva, kan det gi et mer helhetlig inntrykk og minske forvirringen.

6.6 Konklusjon

Problemstillingen i rapporten var todelt. Første del omhandlet hvordan Hølaløkka ble oppfattet og hva folk opplevde i området. Funnene herfra ble sammenliknet med målsetningene Oslo kommune hadde med anlegget. Andre del handlet om folks natursyn, om Hølaløkka ble sett på som natur av brukerne, og om de fikk naturoplevelser der.

Befolkningen hadde i liten grad oppfattet kommunens målsetninger med anlegget. Det kan skyldes at noen av målene er vanskelige for brukerne å observere. De kan også være vanskelige for kommunen å kommunisere. Det er likevel mulig at målene kan ha oppslutning i befolkningen – hvis folk får vite om dem. Informasjon, og en virkemiddelbruk som effektivt formidler budskapet, kan være viktige oppgaver for kommunen framover. Det bør informeres om hensiktene med tiltaket, framgangsmåten og tidshorizonten for prosjektet. Beliggenheten gjør at stedet virker løsrevet. De færreste var klar over at dette var første fase i et større prosjekt, og at det dermed kan bli større sammenhengende naturlige områder etter hvert. På grunnlag av anleggets størrelse hadde det kanskje vært mer hensiktsmessig å gi det større parkpreg, hvis det skulle forbli isolert. Imidlertid er det en del av en større plan, og i denne sammenheng er dagens uttrykk mer formålstjenlig. Likevel kan større grad av skjøtsel være påkrevet i etableringsfasen. Noe mer skjerming kan også vært ønskelig. På grunn av det store innslaget av naturlige elementer kan det virke som mange ønsker å bruke Hølaløkka som friluftsområde. Vannet er et viktig element i anlegget og kan skape naturopplevelse. Samtidig er området for lite til at folk kan få store naturoplevelser der.

Det kunne vært interessant å følge opp prosjektet og se hvordan bruk og oppfatning endrer seg etter hvert som grønnstrukturen langs Alna blir utviklet. Det ville også vært interessant å sette opp ei informasjonstavle der kommunens planer for vannkvalitet, biologisk mangfold og en sammenhengende grønnstruktur blir forklart. Deretter kunne man gjenta intervjuene og sett om denne måten å kommunisere på når fram til brukerne. Man kan også undersøke om de som bare går gjennom området velger denne veien bevisst på grunn av områdets kvaliteter, om det bare er raskeste vei, eller en blanding. Når det gjelder natur og natursyn, ville det være spennende å undersøke hvordan folk skiller mellom menneske og natur, og om de oppfatter restaurert eller rehabilitert natur som kunstig eller mindre verdifull.

7 Referanser

- Asakawa, S., Yoshida, K. & Yabe, K. (2004). Perceptions of urban stream corridors within the greenway system of Sapporo, Japan. *Landscape and Urban Planning*, 68 (2-3): 167-182.
- Balle, O. (1993). Botaniske undersøkelser av Alnas nærområder. Ås, NIJOS. 41 s.
- Balling, J. D. & Falk, J. H. (1982). Development of visual preference for natural environments. *Environment and Behavior*, 14 (1): 5-28.
- Bendiksen, E. & Bakkestuen, V. (2000). *Flora og vegetasjon langs Alna og Tokerudbekken. Vurdering av verneverdi og skjøtsel*. Friluftsetaten Oslo kommune, Friluftsetatens rapportserie. 203 s.
- Bendiksen, E. (2003). Gjenåpning av Alna over Høllaløkka. *Notat*, NINA. 15 s.
- Bernhardt, E. S., Palmer, M. A., Allan, J. D., Alexander, G., Barnas, K., Brooks, S., Carr, J., Clayton, S., Dahm, C., Follstad-Shah, J., Galat, D., Gloss, S., Goodwin, P., Hart, D., Hassett, B., Jenkinson, R., Katz, S., Kondolf, G. M., Lake, P. S., Lave, R., Meyer, J. L., O'Donnell, T. K., Pagano, L., Powell, B. & Sudduth, E. (2005). Ecology - Synthesizing US river restoration efforts. *Science*, 308 (5722): 636-637.
- Bernhardt, E. S., Sudduth, E. B., Palmer, M. A., Allan, J. D., Meyer, J. L., Alexander, G., Follstad-Shah, J., Hassett, B., Jenkinson, R., Lave, R., Rumps, J. & Pagano, L. (2007). Restoring Rivers One Reach at a Time: Results from a Survey of U.S. River Restoration Practitioners. *Restoration Ecology*, 15 (3): 482-493.
- Bjerke, T. & Østdahl, T. (2005). The preference for natural sounds in an urban residential area. Effects of demographic variables. *Fauna norvegica*, 25: 45-53.
- Bjerke, T., Andersen, O., Haaland, T., Berg, S. K. & Krange, O. (2006a). Fritid og friluftsliv - aktiviteter og holdninger blant barn i Groruddalen. *NINA Rapport 190*. Oslo. 44 s.
- Bjerke, T., Østdahl, T., Thrane, C. & Strumse, E. (2006b). Vegetation density of urban parks and perceived appropriateness for recreation. *Urban Forestry & Urban Greening* (5): 35-44.
- Bourassa, S. C. (1990). A Paradigm for Landscape Aesthetics. *Environment and Behavior*, 22 (6): 787-812.
- Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*, 68 (1): 129-138.
- Choi, Y. D. (2007). Restoration ecology to the future: A call for new paradigm. *Restoration Ecology*, 15 (2): 351-353.
- Clewell, A. F. & Aronson, J. (2006). Motivations for the restoration of ecosystems. *Conservation Biology*, 20 (2): 420-428.
- Coeterier, J. F. (1996). Dominant attributes in the perception and evaluation of the Dutch landscape. *Landscape and Urban Planning*, 34 (1): 27-44.
- de Groot, W. T. & van den Born, R. J. G. (2003). Visions of nature and landscape type preferences: an exploration in The Netherlands. *Landscape and Urban Planning*, 63 (3): 127-138.
- Eden, S., Tunstall, S. M. & Tapsell, S. M. (2000). Translating nature: river restoration as nature culture. *Environment and Planning D-Society & Space*, 18 (2): 257-273.

Eden, S. & Tunstall, S. (2006). Ecological versus social restoration? How urban river restoration challenges but also fails to challenge the science-policy nexus in the United Kingdom. *Environment and Planning C-Government and Policy*, 24 (5): 661-680.

Findlay, S. J. & Taylor, M. P. (2006). Why rehabilitate urban river systems? *Area*, 38 (3): 312-325.

Gabr, H. S. (2004). Perception of urban waterfront aesthetics along the Nile in Cairo, Egypt. *Coastal Management*, 32 (2): 155-171.

Gobster, P. H. (2001). Visions of nature: conflict and compatibility in urban park restoration. *Landscape and Urban Planning*, 56 (1-2): 35-51.

Gobster, P. H. (2002). Managing urban parks for a racially and ethnically diverse clientele. *Leisure Sciences*, 24 (2): 143-159.

Gobster, P. H. & Westphal, L. (2004). The human dimensions of urban greenways: planning for recreation and related experiences. *Landscape and Urban Planning*, 68: 147-165.

Gregory, K. J. & Davis, R. J. (1993). The Perception of Riverscape Aesthetics - An Example from 2 Hampshire Rivers. *Journal of Environmental Management*, 39 (3): 171-185.

Hands, D. E. & Brown, R. D. (2002). Enhancing visual preference of ecological rehabilitation sites. *Landscape and Urban Planning*, 58 (1): 57-70.

Harker, D. (1993). *Landscape restoration handbook*. Boca Raton, Lewis Publishers. 1 b. (flere pag.) 884 s.

Hartig, T. (1993). Nature experience in transactional perspective. *Landscape and Urban Planning*, 25 (1-2): 17-36.

Hartig, T., Evans, G. W., Jamner, L. D., Davis, D. S. & Gärling, T. (2003). Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology*, 23: 109-123.

Hegge, H. (1993). *Mennesket og naturen: naturforståelsen gjennom tidene, med særlig henblikk på vår tids miljøkrise*. Oslo, Antropos. 168 s.

Herzog, T. R. & Bosley, P. J. (1992). Tranquility and preference as affective qualities of natural environments. *Journal of Environmental Psychology*, 12 (2): 115-127.

Herzog, T. R. & Barnes, G. J. (1999). Tranquility and Preference Revisited. *Journal of Environmental Psychology*, 19 (2): 171-181.

Herzog, T. R., Maguire, C. P. & Nebel, M. B. (2003). Assessing the restorative components of environments. *Journal of Environmental Psychology*, 23 (2): 159-170.

Higgs, E. (2003). *Nature by design: people, natural process, and ecological restoration*. Cambridge, Mass., MIT Press. XV, 341 s.

Hilderbrand, R. H., Watts, A. C. & Randle, A. M. (2005). The myths of restoration ecology. *Ecology and Society*, 10 (1).

Hobbs, R. J. (2007). Setting effective and realistic restoration goals: Key directions for research. *Restoration Ecology*, 15 (2): 354-357.

- House, M. A. & Sangster, E. K. (1991). Public Perception of River-Corridor Management. *Journal of the Institution of Water and Environmental Management*, 5 (3): 312-317.
- Hull, R. B. & Gobster, P. H. (2000). Restoring forest ecosystems: The human dimension. *Journal of Forestry*, 98 (8): 32-36.
- Hunt, J. D. (2000). *Greater perfections: the practice of garden theory*. London, Thames & Hudson. XIII, 273 s.
- Hågvar, S. & Støen, H. A. (1996). *Grønn velferd. Vårt behov for naturkontakt. Fra bypark til villmarksopplevelse*. Oslo, Kommuneforlaget AS. 133 s.
- Kaltenborn, B. P. & Bjerke, T. (2002). Associations between environmental value orientations and landscape preferences. *Landscape and Urban Planning*, 59 (1): 1-11.
- Kaplan, R. (1985). Nature at the Doorstep - Residential Satisfaction and the Nearby Environment. *Journal of Architectural and Planning Research*, 2 (2): 115-127.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge, Cambridge University Press. 340 s.
- Kaplan, R., Austin, M. E. & Kaplan, S. (2004). Open space communities - Resident perceptions, nature benefits, and problems with terminology. *Journal of the American Planning Association*, 70 (3): 300-312.
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15 (3): 169-182.
- Kariel, H. G. (1990). Factors Affecting Response to Noise in Outdoor Recreational Environments. *Canadian Geographer-Geographe Canadien*, 34 (2): 142-149.
- Lackey, R. T. (2001). Values, policy, and ecosystem health. *Bioscience*, 51 (6): 437-443.
- Larned, S. T., Suren, A. M., Flanagan, M., Biggs, B. J. F. & Riis, T. (2006). Macrophytes in urban stream rehabilitation: Establishment, ecological effects, and public perception. *Restoration Ecology*, 14 (3): 429-440.
- Larsen, V. A. (2005). *Vann som restituerende landskapselement*. Ås, Universitetet for miljø- og biovitenskap, Institutt for landskapsplanlegging.
- Maller, C., Townsend, M., Pryor, A., Brown, L. & St Leger, L. (2005). Healthy nature, healthy people: 'contact with nature' as an upstream health promotion intervention for populations. *Health Promotion International*, 21 (1): 45-54.
- Marthinsen, K. (2008). *Hølaløkkka - oppfatninger og opplevelser i et rehabilitert naturområde*. Ås, Universitetet for miljø- og biovitenskap, Institutt for naturforvaltning. 92 s.
- Meinig, J. W. (1979). The Beholding Eye: Ten Versions of the Same Scene. I: Meinig, J. W. & Brinckerhoff, J. (red.) *The Interpretation of Ordinary Landscapes: Geographical Essays*. New York, Oxford University Press.
- Mervis, C. B. & Rosch, E. (1981). Categorization of Natural Objects. *Annual Review of Psychology*, 32: 89-115.
- Morley, S. A. & Karr, J. R. (2002). Assessing and Restoring the Health of Urban Streams in the Puget Sound Basin. *Conservation Biology*, 16 (6): 1498-1509.

- Museth, J., Hagen, D. & Krange, O. (2008). Folks kjennskap og holdninger til "Høllaløkkka" – et pilotprosjekt i restaureringen av Alnaelva, Oslo kommune. *NINA Rapport 361*, NINA.
- Nasar, J. L. & Li, M. (2004). Landscape mirror: the attractiveness of reflecting water. *Landscape and Urban Planning*, 66 (4): 233-238.
- Nassauer, J. I. (1995a). Culture and Changing Landscape Structure. *Landscape Ecology*, 10 (4): 229-237.
- Nassauer, J. I. (1995b). Messy Ecosystems, Orderly Frames. *Landscape Journal*, 14 (2): 161-170.
- Nassauer, J. I., Kosek, S. E. & Corry, R. C. (2001). Meeting public expectations with ecological innovation in riparian landscapes. *Journal of the American Water Resources Association*, 37 (6): 1439-1443.
- Nedrelid, T. (1994). Friluftslivet som kulturelt fenomen. *Friluftsliv: Effekter og goder*, Direktoratet for naturforvaltning notat 1994-7.
- Nordeide, T. (2005). *ALNA -Restoring and Developing an Urban River in Oslo*. Urban River Rehabilitation. Proceedings of the International Conference on Urban River Rehabilitation, Dresden.
- Nylén, U. (2005). *Att presentera kvalitativa data: framställningsstrategier för empiriredovisning*. Malmö, Liber. 176 s.
- Oguz, D. (2000). User surveys of Ankara's urban parks. *Landscape and Urban Planning*, 52 (2-3): 165-171.
- Ohta, H. (2001). A Phenomenological Approach to Natural Landscape Cognition. *Journal of Environmental Psychology*, 21 (4): 387-403.
- Oslo kommune. (2003). *Strategi for bærekraftig utvikling. Miljø- og bærekraftstatus 2002. Byø-kologisk program 2002 - 2014*. Byrådet. 44 s.
- Oslo kommune. (2004). *Strategisk grønstrukturplan for Groruddalen*. Friluftsetaten.
- Oslo kommune. (2007). *Groruddalssatsingen – programområde 2 Alna, grønstruktur, idrett og kulturmiljø. Handlingsprogram for perioden 2007-2009 med tiltaksliste for 2007.*, Byrådsavdeling for byutvikling. Plankontoret for Groruddalen. 35 s.
- Ozguner, H. & Kendle, A. D. (2006). Public attitudes towards naturalistic versus designed landscapes in the city of Sheffield (UK). *Landscape and Urban Planning*, 74 (2): 139-157.
- Parsons, R. & Daniel, T. C. (2002). Good looking: in defense of scenic landscape aesthetics. *Landscape and Urban Planning*, 60 (1): 43-56.
- Purcell, A. T., Lamb, R. J., Mainardi Peron, E. & Falchero, S. (1994). Preference or preferences for landscape? *Journal of Environmental Psychology*, 14 (3): 195-209.
- Purcell, A. T. & Lamb, R. J. (1998). Preference and naturalness: An ecological approach. *Landscape and Urban Planning*, 42 (1): 57-66.
- Purcell, A. T., Peron, E. & Berto, R. (2001). Why do preference differ between scene types. *Environment and Behavior*, 33 (1): 93-106.

- Real, E., Arce, C. & Manuel Sabucedo, J. (2000). Classification of Landscapes Using Quantitative and Categorical Data, and Prediction of their Scenic Beauty in North-Western Spain. *Journal of Environmental Psychology*, 20 (4): 355-373.
- Ryan, R. L. (1998). Local perceptions and values for a midwestern river corridor. *Landscape and Urban Planning*, 42 (2-4): 225-237.
- Schroeder, H. W. (1982). Preferred features of urban parks and forests. *Journal of Arboriculture*, 8 (12): 317-322.
- SER. (2004). The SER International Primer on Ecological Restoration, Society for Ecological Restoration International Science & Policy Working Group.
- Sheppard, S. R. J. (2001). Beyond Visual Resource Management: Emerging Theories of an Ecological Aesthetic and Visible Stewardship. I: Sheppard, S. R. J. & Harshaw, H. W. (red.) *Forests and Landscapes: Linking ecology, sustainability and aesthetics IUFRO Research Series #6*, s. 294. Wallingford, UK.
- Shields, F. D., Cooper, C. M., Knight, S. S. & Moore, M. T. (2003). Stream corridor restoration research: a long and winding road. *Ecological Engineering*, 20 (5): 441-454.
- Staats, H., Kieviet, A. & Hartig, T. (2003). Where to recover from attentional fatigue: An expectancy-value analysis of environmental preference. *Journal of Environmental Psychology*, 23 (2): 147-157.
- Sudduth, E. B., Meyer, J. L. & Bernhardt, E. S. (2007). Stream Restoration Practices in the Southeastern United States. *Restoration Ecology*, 15 (3): 573-583.
- Temperton, V. M. (2007). The Recent Double Paradigm Shift in Restoration Ecology. *Restoration Ecology*, 15 (2): 344-347.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen, Fagbokforlaget. 224 s.
- Tunstall, S. M., Penning-Rowsell, E. C., Tapsell, S. M. & Eden, S. E. (2000). River restoration: Public attitudes and expectations. *Journal of the Chartered Institution of Water and Environmental Management*, 14 (5): 363-370.
- Tveit, M., Ode, Å. & Fry, G. (2006). Key concepts in a framework for analysing visual landscape character. *Landscape Research*, 31 (3): 229-256.
- Tveit, M. S. S. (2007). *A conceptual framework for assessing visual landscape character using indicators: the VisuLands framework*. [Ås], Norwegian University of Life Sciences, UMB. Department of Landscape Architecture and Spatial Planning. 1 b. (flere pag.) s.
- Ulrich, R. S., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A. & Zelson, M. (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology*, 11: 201-230.
- van den Berg, A. E., Koole, S.L. & van der Wulp, N.Y. (2003). Environmental preference and restoration: (How) are they related? *Journal of Environmental Psychology*, 23: 135-146.
- van den Born, R. J. G., Lenders, R. H. J., De Groot, W. & Huijsman, E. (2001). The new biophilia: an exploration of visions of nature in Western countries. *Environmental Conservation*, 28 (1): 65-75.

Wilson, E. O. (1986). *Biophilia*. London, Harvard University Press. 157 s.

Aase, T. H. & Fossåskaret, E. (2007). *Skapte virkeligheter: kvalitativt orientert metode*. Oslo, Universitetsforl. 197 s.

Elektroniske referanser:

Alnaelvas venner, Lysvandring 2007: <http://www.alnaelva.no/nyhet034.php> [28.2.02]

Arealis-databasen <http://www.statkart.no/?template=arealis> [14.3.08]

Bokmålsordboka UiO 2007.

Søkeord: *natur* [18.3.08]

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=natur&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&reset=j>

Søkeord: *park* [28.4.08]

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=park&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&reset=j>

Bystyremelding nr. 1/2003 – Strategi for bærekraftig utvikling. Oslo kommune.

<http://www.sak.oslo.kommune.no/dok/Bys%5C2003%5CB%5C2003000174-89048.htm>
[27.2.08]

EcoArk Prosjektdatabase 2006 Alnavassdraget – Høllaløkka (16.11.06)

http://www2.arkitektur.no/page/ECOARK_detalj/10056/49252.html# [6.10.08]

Miljøstatus i Norge 2006. Friluftsliv. Direktoratet for naturforvaltning (10.12.2006)

http://www.miljostatus.no/templates/themepage_2146.aspx [30.4.08]

Oslostatistikken alder, kjønn og bydel 2008. [25.4.08] Oslo kommune.

<http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/oslostatistikken/>

Oslostatistikken innvandrere 2005-2006 [25.4.08] Oslo kommune.

http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/oslostatistikken/emnevis_statistikk/befolkningen_etter_opprinnelse/

Plankontoret for Groruddalen 2003. Prosjektdata 29.10.03 [18.1.08]

http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/los_artikler/article27554-8256.html

Society for Ecological Restoration International 2008 [18.1.08]

<http://www.ser.org/about.asp>

TheFreeDictionary.com [21.4.08] <http://www.thefreedictionary.com/>

Søkeord: *Restoration* <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/restoration>

Søkeord: *Rehabilitation* <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/rehabilitation>

VAV 2005a. Algeoppblomstring på Høllaløkka Vann- og avløpsetaten 15.11.05 [12.5.08]

<http://www.vann-og-avlopsetaten.oslo.kommune.no/hoyremeny/article55147-17248.html>

VAV 2005b. Høllaløkka. Vann- og avløpsetaten 17.11.05. [18.1.08]

http://www.vann-og-avlopsetaten.oslo.kommune.no/aktuelt_prosjekt_arbeid/prosjekter/holalokka/

Visjonsplan for Alna 2002 – En Vandring med Vann. Vann- og avløpsetaten, Oslo kommune.

a) Innledning og Idékonsept [28.4.08]

http://www.oslo.kommune.no/dok/felles/div/grorud/alna-rapport/ID_RAPPORT18_09_02-00START.pdf

b) Hølløkken – Grorud stasjon [28.4.08]

http://www.oslo.kommune.no/dok/felles/div/grorud/alna-rapport/ID_RAPPORT18_09_02-sek02-1.pdf

NINA Rapport 423

ISSN:1504-3312

ISBN: 978-82-426-1989-1

Norsk institutt for naturforskning

NINA hovedkontor

Postadresse: 7485 Trondheim

Besøks/leveringsadresse: Tungasletta 2, 7047 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 73 80 14 01

Organisasjonsnummer: NO 950 037 687 MVA

www.nina.no